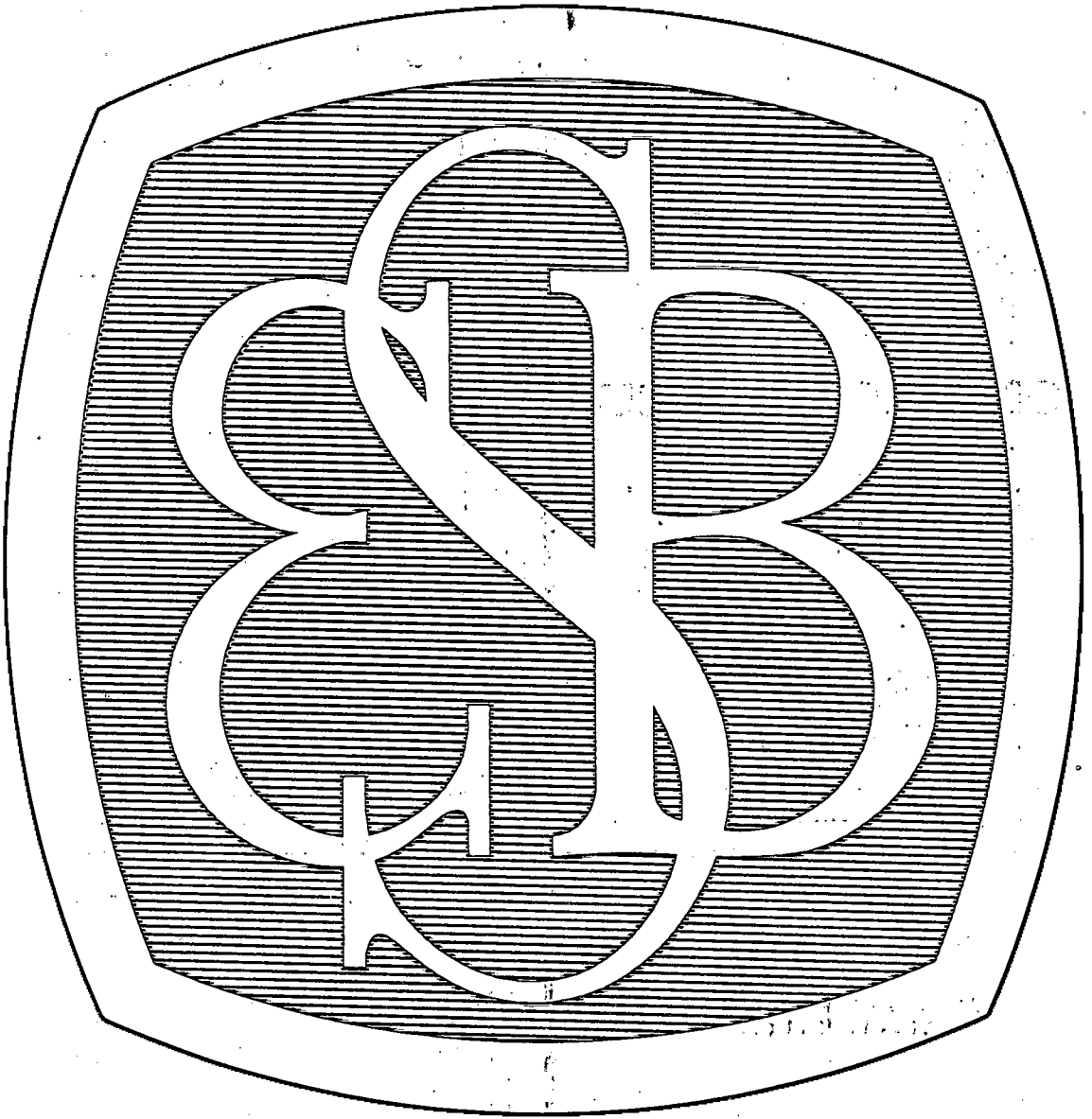

Tan

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 17 APRIL 1963 - No. 2384

Het Opleidings- en Conferentiecentrum
voor de Landbouw
STICHTING 'T VELDE
te
DE STEEG

dat belast is

- a. met de personeelsopleiding en -bijscholing van de aan- en verkoopverenigingen, aangesloten bij „CEBECO” te Rotterdam
- b. met de bestuurders- en kadervorming van de coöp. verenigingen aangesloten bij het Instituut voor Landbouwcoöperatie in Gelderland, Overijssel en de IJsselmeerpolders

vraagt een

JONG ACADEMICUS

als medewerker.

Hij zal zijn krachten moeten geven aan bestaande en nieuw op te zetten opleidings-, bijscholings- en vormingsactiviteiten, vooral op het terrein van

- a. bedrijfsleiding en bedrijfsorganisatie;
- b. verenigingsbeheer en verenigingsorganisatie.

Goede didactische capaciteiten zijn daarbij naast initiatief en organisatietalent noodzakelijk.

Sollicitaties te richten aan de Directie van Stichting 't Velde te De Steeg binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

**Financiering en
verzekering
van in- en uitvoer,
documentaire
incasso's,
handelsvoorlichting**

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm. (dubbelé kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

Makelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

Administraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

Bemiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

Verkiezingen in een verzorgingsstaat

Zijn er in de hedendaagse welvaarts-, of beter, verzorgingsstaat nog wel belangrijke verschillen tussen de sociaal-economische programma's van de „serieuze” politieke partijen? In samenhang met deze vraag lijkt het interessant enige gedachten weer te geven van Dr. P. Thoenes in zijn „De elite in de verzorgingsstaat”¹⁾.

Wat is een Verzorgingsstaat (hierna: Vs.)? De auteur definieert deze aldus: „een maatschappijvorm, die gekenmerkt wordt door een op democratische leest geschoeid systeem van overheidszorg, dat zich — bij handhaving van een kapitalistisch produktiesysteem — garant stelt voor het collectieve sociale welzijn van haar onderdanen”. Dit gedefinieerde begrip behoort tot de gedachtenconstructies der „ideaaltypen”. De Vs. wordt dus nimmer geheel werkelijkheid. Realisering in belangrijke mate, doch op verschillende wijze, constateert de auteur in o.m. Nederland, Zweden en Engeland. Elementen ervan vindt hij ook in Frankrijk, Italië, West-Duitsland en de Verenigde Staten.

Frappant voor de Vs. is dat „niemand hem in zijn totaliteit en eigenheid durft te propageren”. „Voor de socialisten is hij een half-socialisme, voor de liberalen een half-liberalisme. Voor iedereen (...) een ontkoombaar half-way-house, voor niemand een groots en inspirerend ideaal”. Wat is het doel van de Vs.? Hierover bestaan zeer weinig concrete uitspraken. De Vs. ontstond na een wereldcrisis en een wereldoorlog; in een schaarsteperiode, waarin het voor iedereen duidelijk was, wat men *niet* wilde: geen honger, werkloosheid enz. Zolang de Vs. deze verschrikkingen buiten de deur houdt, is voor de generatie, die dat verleden beleefde, „het hoogstbeschikbare politieke doel goeddeels verwezenlijkt”. Deze „politieke spanningsloosheid” is markant voor de Vs.

Een andere oorzaak van verminderde spanningen beschrijft hij met de wording van de Vs. in Engeland. Deze gebeurte geschiedde doordat voordien tegenovergestelde sociale en economische belangen in een gemeenschappelijk actieprogramma konden worden verenigd door nationale noodzaak en nieuw inzicht (Keynes, Beveridge). De voorafgaande „liberale” periode stond in het teken van klassenstrijd. Risico's werden afgewenteld door loonsverlaging en ontslag. Een te kort schietende totale vraag ontbrak in het dominerende economische wereldbeeld van voor de grote wereldcrisis van 1929.

Vooraf dank zij Keynes' revolutie wordt daarentegen in de Vs. „de produktie behoeft door de consumptie te garanderen”. Eertijds botsende klassebelangen lopen nu

¹⁾ H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1962, 268 blz., f. 16,50.

parallel. De bezitter van de produktiemiddelen ziet een relatie tussen een grotere loonsom en een grotere afzet. „In principe is hij niet meer geïnteresseerd in de arme, maar in de rijke arbeider”. Anderzijds begrijpt de vakbondsleider het gevaar van een te grote loonsom voor het investeringsniveau. De discussie over mate en aard der welvaartspreiding is weliswaar niet gesloten, doch verschoven naar het *technische* vlak van de optimale keuze. Hierbij gaat het niet om de aard, doch om de toepassing van één, algemeen erkend systeem. De economisch-politieke tegenstelling, bij de stembusstrijd wel weer te voorschijn gehaald, is vooral een wetenschappelijk technisch vraagstuk. Door de vereiste vak kennis onttrekt het economisch systeem zich grotendeels aan de politieke beoordeling; daarenboven ontbreken belangrijke rebellerende groepen tegen dit systeem.

Voor de binnenlandse maatschappelijke vormgeving, beheerst door het primaat van het sociaal-economisch beleid, is het politieke leiderschap weinig interessant. De strijd om sleutelposities is vooral een dynastieke twist, opwindend voor betrokken partijgangers. Hoe trekt men in zo'n situatie stemmen? Méér beloven dan andere partijen kan tot woordbreuk leiden. Het enige alternatief is een aantrekkelijk programma van buitenlands beleid. Een moeilijkheid hierbij is evenwel de geringe kiezersinteresse en de gebondenheid aan grote verdragspartners. In deze situatie wordt stemmenwinst minder een kwestie van politieke programmering dan van propaganda-actie. Sociaal-psychologisch getrainde opinieformers kunnen de doorslag geven zonder dat dit tot een echte beleidskeuze leidt. Deze keuzen worden in de Vs. ook wel gedaan, veelal echter niet door gekozen politici, doch door het deskundig ambtenarenapparaat (de nieuwe elite).

Voor een goed begrip van Dr. Thoenes' betoog zij er aan herinnerd dat hij geen exacte beschrijving van een bestaande samenleving beoogt. Ook werd slechts iets geresumeerd over de „verstilde” spanningen in de Vs., niet over de inherente, nieuwe, spanningen (o.m. door de beperkte democratische controlemogelijkheden). De elite kwam als zodanig hier niet aan de orde.

Ook in Nederland evolueerde klassenstrijd in bepaalde opzichten tot samenwerking. Er bestaan echter o.i. nog belangrijke economisch-politieke geschilpunten, ook tussen politieke partijen (bijv. over de gewenste expansieverhouding tussen de particuliere (belastingniveau?) en overheidsbestedingen). Mogelijk wordt deze indruk bevestigd door een volgend nummer van dit blad, getiteld: „Wegen van economische politiek”. M. H.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Verkiezingen in een verzorgingsstaat	371	Woningbehoefte en woningbouw, door Dr. M. R. J. Brinkgreve	382
De bestedingen tot 1970, door Drs. J. M. den Uyl	372		
Terugtocht der Professoren, door Drs. D. Roemers	375	Ingezonden stuk:	
Replik op Dr. W. Drees Sr. en Drs. D. Roemers, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder	377	Teleurstellende ontwikkeling van de Surinaamse melkcentrale, door Ir. B. van Dam met een naschrift van Dr. L. J. Vroon	384
Dupliek op Drs. D. Roemers, door Prof. Mr. N. E. H. van Esveld	379	Notities	374
De scheepsbouw in 1962, door C. Vermey	380	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	386

De bestedingen tot 1970

In „E.-S.B.” van 6 maart jl. heeft Drs. J. C. P. A. van Esch uitvoerig kritiek geleverd op een publikatie van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, die in januari jl. onder de titel „Om de kwaliteit van het bestaan” het licht zag. Het is niet mijn bedoeling deze kritiek op de voet te volgen en te beantwoorden. Als toenmalig directeur van de publicerende instelling aanvaard ik graag de verantwoordelijkheid voor dit rapport, erken tegelijk dat de brochure op enkele plaatsen aan duidelijkheid te wensen overlaat, maar beperk me tot een aantal door Van Esch en anderen aangevochten stellingen, die van meer dan incidenteel belang lijken.

Het keuze probleem.

De brochure van de Beckman Stichting houdt zich bezig met de besteding van de toename van het nationaal inkomen in de periode 1963-1970. Voor de verdeling van de toename over verschillende bestedingscategorïen worden enkele algemene gezichtspunten ontwikkeld, betoogd wordt dat een wijziging van het huidige bestedingspatroon gewenst is, een poging tot kwantificering van de gewenste wijzigingen wordt ondernomen, terwijl kort wordt ingegaan op de implicaties voor het beleid van de nagestreefde wijzigingen in het bestaande bestedingspatroon. Nu heeft Van Esch zich vooral met de kwantificering beziggehouden. Hij heeft de consistentie van de geproduceerde cijfers betwijfeld en vooral het ontbreken van een afgerond financieringsplan als een ernstige omissie aangerekend.

Ik meen, dat hij daarmee aan bedoeling en strekking van het geschrift van de Beckman Stichting onrecht doet. Dit komt met name tot uiting in de vergelijking, die hij maakt tussen de methode-Zijlstra en de in het rapport gevolgde werkwijze. Van Esch typeert het verschil in de stelling, dat „in de methode-Zijlstra de overheidsbestedingen en in de methode-Dr. Wiardi Beckman Stichting de private bestedingen moeten achterblijven bij de trendmatige groei van het nationaal inkomen”¹⁾. Dit is op zichzelf niet onjuist, maar in feite gaat het bij de hantering van de zgn. structurele norm van Minister Zijlstra en bij de methode van de Beckman Stichting om iets geheel anders.

In de Miljoenennota 1961 heeft de Minister van Financiën het gezichtspunt ontwikkeld, dat bij een groei van het nationaal inkomen met 4 pCt. jaarlijks voor het Rijk dank zij de progressie in belastingen $5\frac{1}{3}$ pCt. meer aan middelen beschikbaar komt. In de Miljoenennota 1963 is, hiervan uitgaande, gesteld dat in de periode 1964 tot en met 1967 de voor uitgavenverhoging en belastingverlaging trendmatig beschikbaar komende ruimte²⁾ gemiddeld ca. f. 600 mln. per jaar zal bedragen. De regering beoogt de toename van de rijksuitgaven te doen achterblijven bij de structurele groei van het nationaal inkomen „zodat een verlaging van de belastingdruk, verder gaande dan het wegwerken van de geleidelijke verzwarende uit hoofde van de progressie, mogelijk wordt”³⁾. Afgezien van de terecht geuite kritiek, dat hierbij wordt voorbijgezien dat belastingheffing niet de enige vorm van de financiering van overheidsuitgaven is⁴⁾, is dit een nuttig en doorzichtig gezichtspunt

voor de beoordeling van de wenselijke omvang van de overheidsuitgaven in de komende jaren. Maar het is een nogal eng gezichtspunt en het is slechts een moment in het keuze probleem t.a.v. de besteding van de toename van het nationaal inkomen, zoals dit in het rapport van de W.B.S. wordt gesteld.

Daarin wordt niet alleen aandacht gevraagd voor de verhoudingen tussen overheids- en private bestedingen, maar ook voor de relatie tussen overheidsinvesteringen en overheidsconsumptie en de mogelijkheid van een tegengestelde ontwikkeling daarin, t.w. een relatieve stijging van de investering en een relatieve teruggang van de consumptieve uitgaven. Daarin wordt ook aan de orde gesteld veranderingen in de private consumptie, met name in de verhouding tussen het verbruik van maatschappelijke diensten en van duurzame consumptiegoederen en de repercussies daarvan op de richting van de investeringen. Men kan het met de daarbij naar voren gebrachte inzichten geheel oneens zijn, zonder nochtans het belang daarvan te ontkennen. Terecht heeft m.i. daarom Prof. Bosman in zijn kritiek voornamelijk aandacht besteed aan het pleidooi voor een zekere mate van „Verbrauchslenkung”, dat in het rapport wordt geleverd⁵⁾.

Het belang van een verwijdering van het keuze probleem laat zich goed illustreren aan de hand van het Verslag van een groep deskundigen, ingesteld door de Commissie van de E.E.G., dat onder de naam „De vooruitzichten voor de economische ontwikkeling in de E.E.G. van 1960 tot 1970” in december vorig jaar werd gepubliceerd. In dit verslag treft men niet alleen ramingen aan van de groei van het bruto nationaal produkt van de E.E.G.-landen, maar ook van de ontwikkeling van de verschillende bestedingscategorïen. Zo vindt men dat voor Nederland een teruggang geraamd wordt van het aandeel van de overheidsconsumpties van 13,5 pCt. in 1960 tot 10,7 pCt. in 1970. Een geleidelijke teruggang van het aandeel van de investeringen in woningen van 4,4 pCt. in 1960 tot 3,3 pCt. in 1970. De motivering van deze „ramingen” is uiterst summier en men vraagt zich voortdurend af welk beleid in deze ramingen is verondersteld. Of berusten dergelijke ramingen juist op de veronderstelling van de afwezigheid van een bewust beleid? Eén der essentiële stellingen van het W.B.S.-rapport is, dat de kwantitatieve verhouding tussen de verschillende bestedingscategorïen in ons land één onvoldoende doordachte zaak is, dat het ontbreekt aan een bewuste afweging van investerings- en consumptie categorieën en dat bijv. de impasse van het woningbouwbeleid niet los kan worden gezien van dit hiaat in ons sociale en economische denken. Vandaar het pleidooi voor planning op lange termijn en het betoog voor een meerjarenplan voor de ontwikkeling van de overheidsuitgaven.

In één dergelijke probleemstelling is de verhouding van overheids- en volkshuishouding en het vraagstuk van de financiering van de overheidsuitgaven weliswaar belangrijk, maar toch niet van essentiële betekenis. Het komt mij voor, dat verschillende critici, die op het ogenblik zo

⁴⁾ Zie Drs. E. L. Berg in „E.-S.B.” van 31 oktober 1962.

⁵⁾ „Collectieve en individuele behoeftenvoorziening in socialistische gedachtegang”, „Economie”, maart 1963, blz. 366 v.v.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 6 maart jl., blz. 235.

²⁾ Uit hoofde van de progressie.

³⁾ Miljoenennota 1963, blz. 6.

geïnteresseerd zijn in de vraag welke belastingen de W.B.S. allemaal wil verhogen, ten onrechte hieraan voorbijgaan.

Alvorens op de vraag van de financiering van de overheidsuitgaven nader in te gaan, wil ik nog enkele kanttekeningen plaatsen bij de kritiek van Van Esch.

De afweging.

Van Esch meent, dat de afweging van de omvang van de bestedingscategorieën, met name waar het de overheidsuitgaven betreft, in het W.B.S.-rapport onvoldoende is gemotiveerd. Wanneer wordt voorgesteld een eerst becijferde additionele overheidsinvestering ad f. 1.300 mln. in 1970 terug te brengen tot f. 800 mln., spreekt hij zelfs van „met het rode potlood werken”. Waarschijnlijk bedoelt hij met het rode potlood het domme potlood, maar hij blijft met deze terminologie in elk geval in de sfeer van het ietwat verkleurde grapje over de flits-blauwe kleur van de omslag van het rapport. Bedacht dient dunkt me te worden, dat de onzekerheidsmarge met betrekking tot de groei van het nationaal inkomen enerzijds, het effect van de ontwikkeling van enkele bestedingscategorieën als arbeidstijdverkortening en leerplichtverlenging anderzijds zo groot is, dat terecht in het W.B.S.-rapport in een bepaalde fase van de redenering is overgeschakeld op de afweging van enkele grote bestedingscategorieën en daarbij zijn de additionele overheidsinvesteringen als één geheel behandeld. Tussen de voor additionele verhoging in aanmerking komende overheidsinvesteringen zal een onderlinge afweging moeten plaatsvinden, maar dat is een hoofdstuk apart. Essentieel is of er voor additionele overheidsinvesteringen überhaupt ruimte zal worden gemaakt.

Een tweede kanttekening zou ik willen plaatsen bij de voorstelling van Van Esch als zou „de Stichting het liefst de private consumptie geheel of nagenoeg geheel willen drukken”. In dezelfde sfeer past de voorstelling dat de W.B.S. „een forse consumptiebeperking” wil en „een programma van consumptiebeperking” op tafel heeft gelegd. Het is een merkwaardig woordgebruik. Het begrip „consumptiebeperking” heeft school gemaakt toen tijdens de Korea-crisis de reële lonen met 5 pCt. werden verlaagd. Het W.B.S.-rapport stelt als minimum desideratum dat de private consumptie met 15 à 18 pCt. zal stijgen in de periode tot 1970. Het rapport gaat uit van de noodzaak van een stijging van lonen en particuliere consumptie en gaat na hoe binnen dit uitgangspunt andere desiderata zijn te verwezenlijken. Voor zover de groei van de consumptie wordt afgeremd, wordt de klemtoon gelegd op de noodzaak van herverdeling van inkomen en vermogen. Wanneer na de betiteling van deze aanpak met de term „consumptiebeperking” de opmerking volgt, dat de schrijver tot slot „een politiek oordeel wil uitspreken”, doet dit enigszins komisch aan.

Een derde kanttekening bij de kritiek van Van Esch betreft zijn conclusie: „de opgesomde doelstellingen zijn stuk voor stuk en ook tezamen het nastreven alleszins waard. Een periode van 8 jaar lijkt me er echter te kort voor”. Dat is nu exact de conclusie, waartoe het rapport zelf ook komt. Geconstateerd wordt, dat de ontwikkelde doelstellingen ten aanzien van het bestedingspatroon in de periode niet alle te realiseren zijn. De verkorting van de

arbeidsduur en de verlenging van de leerplicht moeten getemporiseerd worden, de additionele verhoging van de overheidsinvesteringen bijna gehalveerd. Alleen aan de additionele investeringen voor de woningbouw en de internationale ontwikkelingshulp wordt onverkort vastgehouden. Bij Prof. Bosman is dit aanleiding tot een compliment („Mijn respect is nog gestegen...”), bij Van Esch tot het intrappen van een open deur.

Het is ook onbegrijpelijk, dat Van Esch kan menen, dat in het rapport „zo weinig genuanceerd wordt gesproken over een verdergaande arbeidstijdverkortening”. Een verdergaande verkorting van de arbeidsduur wordt als doelstelling opgenomen. Er wordt alleen gesproken van een verkorting tot 42,5 uur. Daarin ligt reeds de aanvaarding opgesloten van het standpunt, dat voor Nederland, gelet op zijn bevolkingsstructuur, een iets langere werkweek dan in de omringende landen gewenst is. En van dit beperkte verlangen wordt bij de afweging geconcludeerd, dat het in de tijd moet worden uitgestreken, d.w.z. dat het binnen de gestelde prioriteiten in de periode 1963/1970 niet geheel realiseerbaar is, al wordt een voorbehoud gemaakt in verband met de onbekendheid met de produktiederving, die het gevolg zou zijn.

De financiering van additionele overheidsinvesteringen.

Kernpunt van de kritiek is wel, dat onvoldoende zou zijn aangegeven, hoe de voorgestelde additionele overheidsinvesteringen zouden moeten worden gefinancierd. Met name wordt bezwaar gemaakt tegen het feit, dat in het W.B.S.-rapport ook wordt gewezen op de wenselijkheid en mogelijkheid van belastingverlagingen.

Van Esch becijfert in dit verband de additionele overheidsuitgaven van het W.B.S.-rapport op f. 2.600 mln. in 1970. Deze becijfering is onjuist en hierbij wreekt zich de verenging van het keuzeprobleem tot de vraag: meer of minder overheidsuitgaven, waarop ik hierboven wees. De meer-bestedingen, die het rapport bepleit, betekenen slechts ten dele additionele overheidsuitgaven. Van Esch geeft onderstaande opstelling (in mln. gulden; prijzen 1960):

additionele overheidsinvesteringen	800
woningbouw	300
internationale hulpverlening	900
leerplichtverlenging	600
arbeidstijdverkortening	?
	<hr/>
	2.600

Van deze doelstellingen voor 1970 betekenen alleen de additionele overheidsinvesteringen en de internationale hulpverlening zonder meer additionele overheidsuitgaven. Voor de woningbouw geldt dit alleen voor zover de extra-investeringen met additionele subsidies gepaard zouden gaan. T.a.v. de leerplichtverlenging is in het rapport omstandig betoogd, dat het voornaamste effect daarvan gelegen is in de produktiederving en slechts zeer ten dele in een verhoging van de overheidsuitgaven. Relevant is wel de vraag in hoever via extra investeringen in woningbouw en leerplichtverlenging de investeringen in bedrijven zodanig worden beperkt, dat de groei daardoor wordt verminderd. Ik pretendeer niet daar thans een antwoord op te geven, maar als gevraagd wordt naar de financiering van de overheidsuitgaven mag dit niet over het hoofd

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

worden gezien. Van Esch en andere critici hebben eveneens uit het oog verloren, dat in het bestedingsprogramma voor 1970, zoals dit in het W.B.S.-rapport als uitgangspunt voor de prioriteitenbepaling is gesteld een daling van het aandeel van de consumptieve uitgaven van de overheid is voorzien. Het rapport zegt nadrukkelijk: „Hierbij zij aangetekend dat in deze opstelling zowel lonen en salarissen als de netto materiële consumptie van de overheid minder toeneemt dan het nationale inkomen. . . .”⁵⁾

In de opstelling van het rapport bedraagt de consumptie van de overheid in 1970 12,0 pCt. van het bruto nationaal produkt, terwijl dit aandeel in 1962 14,7 pCt. bedroeg. Hiervan uitgaande zou er voor de financiering van de voorgestelde additionele overheidsinvesteringen incl. ontwikkelingshulp in 1970 in het geheel geen probleem rijzen, want deze financiering ad rond f. 2 mrd. (f. 800 mln. additionele overheidsinvesteringen + f. 900 mln. hulpverlening + f. 300 mln. extra woningbouwsubsidies en extra investeringen i.v.m. leerplichtverlenging) zou dan vrijwel geheel kunnen worden gevonden in de teruggang van de consumptieve overheidsuitgaven (2,7 pCt. van het nationaal inkomen in 1970 ad f. 62,2 mrd.). Nu is deze veronderstelde teruggang van de overheidsconsumptie in het W.B.S.-rapport echter naar het mij voorkomt voor kritiek vatbaar, hoewel deze aanname geheel in overeenstemming is met de eerder geciteerde raming van de groep van E.E.G.-deskundigen.

⁵⁾ „Om de kwaliteit van het bestaan”, blz. 39.

Vervoermiddelen bij vakantiebesteding

Bij een onderzoek naar de vakantiebesteding 1960, door een enquête onder 3.000 huishoudingen (ca. 10.000 personen), schonk het C.B.S. ook aandacht aan vervoersaspecten (Maandstatistiek van Verkeer en Vervoer, januari 1963). Hierbij werd alleen de heenreis in aanmerking genomen; bij gebruik van meer dan één vervoermiddel alleen die met de grootste afgelegde afstand. Enkele veel voorkomende combinaties werden echter afzonderlijk opgenomen.

Vakantiegangers, verdeeld naar de vervoermiddelen, waarvan overwegend gebruik gemaakt werd, mei-sept. 1954 en 1960

Vervoermiddel	1954		1960	
	(x 1.000)	pCt.	(x 1.000)	pCt.
Trein	1.839	37	1.007	17
Trein + busdienst of tram . .	434	9	647	11
Trein + passagiersboot	101	2	75	1
Fiets	590	12	486	8
Bromfiets	123	3	298	5
Busdienst of tram a)	279	6	250	4
Auto	1.142	23	2.356	41
Motor of scooter			157	3
Passagiersboot	31	1	32	1
Passagiersboot + busdienst of tram	45	1	67	1
Touringcar	225	5	379	6
Boot (particulier)	60	1	71	1
Overige	41	1	45	1
w.o. vliegtuig			19	0,3
Totaal	4.910	100	5.870	100

a) Geen stadstram.

De ontwikkeling van het aandeel van de overheidsconsumptie is afhankelijk van a) het loonpeil, b) het personeelsbestand in de sectoren onderwijs, defensie en burgerlijk bestuur. Nu is reeds in het W.B.S.-rapport betoogd, dat het personeelsbestand van het burgerlijk bestuur minder dan evenredig met het nationaal inkomen behoeft toe te nemen. Voor het onderwijs is dit, gelet op de implicaties van de voorgestelde verhoging van de investeringen t.b.v. het onderwijs, moeilijk vol te houden.

Beslissend lijkt hier veel meer de ontwikkeling van de defensie-uitgaven. Het aandeel van de militaire uitgaven in procenten van het nationaal inkomen is gedaald van 6,2 pCt. in 1956 tot 4,4 pCt. in 1960 en daarna weer iets opgelopen tot 4,8 pCt. op de begroting 1963. In de opstelling van het W.B.S.-rapport is van een voortgezette daling uitgegaan zonder dat dit nader is gemotiveerd. Maar er valt over de ontwikkeling van de defensie-uitgaven in verhouding tot het nationaal inkomen tot 1970 dan ook nauwelijks een verstandig woord te zeggen. Een redelijke veronderstelling lijkt intussen dat de bepleite verhoging van de overheidsinvesteringen ad f. 2 mrd. in 1970 voor niet meer dan de helft uit de relatieve teruggang van de overheidsconsumptie kan worden gefinancierd. Er blijft dan een financieringsprobleem van rond f. 1 mrd. Dit betekent in eerste aanleg dat de meeropbrengsten uit hoofde van de progressie niet in hun geheel voor belastingverlaging kunnen worden aangewend.

Overziet men de onzekerheden, die aan deze opstellingen inherent zijn, dan wordt het duidelijk, dat men voor de financiering van additionele overheidsuitgaven in 1970 wel enkele uitgangspunten kan formuleren, maar dat een afgerond financieringsplan onvermijdelijk een slag in de lucht moet blijven. Alleen uit hoofde van de progressie in de belastingen is er bij een groei van het nationaal inkomen met 4 pCt. per jaar f. 600 mln. per jaar aan extra middelen beschikbaar. Als men let op deze orde van grootte (over de periode 1963-1970 dus $8 \times f. 600$ mln.), dan is het duidelijk dat, zoals hiervoren reeds werd betoogd, het voornaamste probleem t.a.v. de voorgestelde additionele overheidsinvesteringen niet is de financiering uit belastingopbrengsten, maar de eventuele repercussies op de groei van het nationaal inkomen. Daarom is m.i. in het W.B.S.-rapport volkomen terecht ontstaan met de formulering van de norm, dat de overheidsuitgaven niet ten achter mogen blijven bij de groei van het nationaal inkomen. „Het niveau van de belastingen mag niet hoger zijn dan strikt nodig is, maar een verkenning van de werkelijkheid laat geen ruimte voor de gedachte dat het niveau van overheidsontvangsten en -uitgaven ten achter zou kunnen blijven bij de groei van het nationaal inkomen” (blz. 45). Bij deze norm blijft er ruimte voor de in het rapport bepleite verlaging van belasting, voor zover deze belastingverlaging kan worden betaald met een groot deel van de meeropbrengsten uit hoofde van de progressie. Er is dan geen ruimte voor „een verlaging van de belastingdruk verder gaande dan het wegwerken van de geleidelijke verzwaring uit hoofde van de progressie”, zoals de Miljoenennota 1963 als doelstelling van de regering weergeeft.

Dit uitgangspunt voor de financiering van additionele overheidsinvesteringen levert misschien niet het aangrijpingspunt wat sommigen met de verkiezingen in zicht gaarne zouden zien. Voor degenen die de collectieve behoeftevoorziening door de overheid prioriteit wensen te geven, levert het voldoende houvast.

Amsterdam,

Drs. J. M. den UYL.

Terugtocht der Professoren

De vakbeweging van de werknemers trekt in het jongste verleden veel kritische belangstelling. Dat is geen wonder. De werknemersvakbeweging is in Nederland van een opstandige beweging tot een belangrijk maatschappelijk instituut geworden. Een instituut, waarvan velen aannemen, dat het grote macht uitoefent. Het behoeft dan ook geen verbazing te wekken, dat op bijeenkomsten van werkgeversorganisaties aandacht aan de werknemersvakbeweging wordt geschonken.

Prof. Mr. N. E. H. van Esveld sprak op 12 oktober 1962 voor het Verbond van Nederlandsche Werkgevers. Hij publiceerde zijn rede in „Economisch-Statistische Berichten” van 24 oktober 1962. Prof. Dr. J. Wemelsfelder sprak voor de Contactgroep van Werkgevers in de Metaalindustrie op 22 februari 1963. Helaas beschikt niemand over de volledige tekst van zijn inleiding.

Beide inleidingen hebben tot een stroom van instemmende en bestrijdende reacties geleid. Beide hoogleraren hebben in die reacties aanleiding gevonden tot een nadere toelichting. Prof. Van Esveld in „Economisch-Statistische Berichten” van 13 en 20 maart jl., Prof. Wemelsfelder in het nummer van 20 maart jl. Beide hooggeleerde schrijvers zijn blijkbaar geschrokken, dat zij door hun uitlatingen in een felle publieke discussie zijn geraakt, waarin zij zich nauwelijks thuis voelen. Zij zijn haastig op de terugtocht naar de serene stilte van hun studeerkamer.

Voor Prof. Wemelsfelder is dat wel heel duidelijk. De Eindhovense hoogleraar verklaart de heftige reacties op zijn inleiding uit een misverstand. Hij heeft niet willen spreken over plaats en functie van de vakbeweging. Dat behoort naar zijn oordeel meer tot het werkterrein van docenten in het sociaal recht, welk oordeel ik wel kan onderschrijven. De kortsluiting wordt verklaard uit een verschil in denkwereld en uit een summier excerpt, waarop de pers zich kennelijk heeft gebaseerd en waarvoor Prof. Wemelsfelder geen verantwoordelijkheid draagt. Men is geneigd het excuus te aanvaarden en de discussie als afgesloten te beschouwen. Toch blijft er plaats voor enige opmerkingen. Zo is er de vraag, hoe het mogelijk is, dat het secretariaat van een werkgeversorganisatie een uittreksel uit een rede vooruit aan het A.N.P. kan verstrekken zonder toestemming van de spreker. Een vraag, die pikanter wordt door de mededeling van Prof. Wemelsfelder voor de radio, dat hij zijn inleiding heeft geïmproviseerd. Overigens is het verschil tussen de inhoud van dit uittreksel en dat van het artikel van Prof. Wemelsfelder in „Het Financieele Dagblad” van 13 augustus ll. ten aanzien van de loonpolitiek nauwelijks wezenlijk te noemen.

Ook over zijn analyse van de oorzaken van de inflatie is nog wel iets te zeggen. Prof. Wemelsfelder behoort te weten, dat zowel in 1956/1957 als in 1961/1962 de werkelijk uitbetaalde lonen aanzienlijk hoger lagen dan de door de werknemersvakbeweging afgedwongen lonen in de collectieve arbeidsovereenkomsten. Voor de super-hoogconjunctuur gaat zijn stelling, dat werkgevers- en werknemersorganisaties de inflatie te weeg brengen, niet op. Hij verzuimt na te gaan, in hoeverre buitenlandse impulsen in Nederland de inflatie hebben bevorderd. Hij verzuimt te vermelden, dat de Nederlandse vakbeweging zich niet tegen de revaluatie van maart 1961 heeft gekeerd.

En hij vergeet nog altijd, dat de Nederlandse vakbeweging de eerste propagandist voor zijn index-economie is geweest. Het is mogelijk, dat al deze uitweidingen zijn beschouwing te slaapverwekkend zouden hebben gemaakt. Zij zou er echter door evenwichtigheid aan hebben gewonnen. Dat zou geen luxe, geweest zijn na het niet verantwoord uittreksel van wie dan ook aan het A.N.P.

Met Prof. Van Esveld ligt de zaak anders. In mijn eerste reactie op de rede van Prof. Wemelsfelder heb ik reeds gewaarschuwd, dat het onbillijk zou zijn de rede van Prof. Van Esveld op één lijn te stellen met de beschouwingen van Prof. Wemelsfelder. Toch krijg ik ook uit de nadere toelichting van Prof. Van Esveld de indruk, dat hij door de kritische reacties meer oog heeft gekregen voor de toekomstkansen van de vakbeweging. In ieder geval formuleert hij zijn conclusies aanzienlijk voorzichtiger dan in zijn aanvankelijke analyse. Dat wil overigens niet zeggen, dat er geen plaats is voor kritische kanttekeningen.

Alvorens daartoe over te gaan iets over de klacht van Prof. Van Esveld, dat zijn critici zijn betoog in hun beschouwingen geen recht hebben doen wedervaren. Ik gevoel geen behoefte de uitingen van alle critici voor mijn verantwoording te nemen. Ten aanzien van twee punten citeert Prof. Van Esveld mijn beschouwing in „De Vakbeweging”. Mag ik op mijn beurt zeggen, dat die citaten onvolledig zijn en daardoor de kern van mijn kritiek niet weergeven?

Voor het tweede citaat is dat belangrijker dan voor het eerste. In zijn rede stelde Prof. Van Esveld, dat het begrip voor het wezen van het ondernemen bij de vakbondsleders totaal onvoldoende is. Men heeft in het algemeen geen benul van de zorgen om het werk behoorlijk te laten geschieden; laat daarvan althans tegenover de leden niets blijken. Op dat stramien borduurt Prof. Van Esveld in zijn nieuwe beschouwingen voort. Hij schrijft:

„Het is toch nog wel heel dik hout, waarvan planken worden gezaagd. En nu kunnen de leiders wel weten (en in persoonlijke gesprekken nota bene frank toegeven!), dat men „terwille van de achterban de zaken en verhoudingen wel eens anders moet voorstellen dan ze in feite zijn”, of „dat men alles wat gezegd en geschreven wordt niet altijd letterlijk moet opvatten”, de honderdduizenden leden zijn hiervan niet op de hoogte en zien de werkgever, de redenaar of de regering precies zoals zij worden afgeschilderd. Als in onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden eisen worden gesteld die niet voor onmiddellijke inwilliging vatbaar of te hoog zijn, zullen de vakbondsbestuurders bij overeenstemming op lager niveau redelijk voldaan maar de leden ontgoocheld zijn”.

Dat soort uitlatingen gaf mij in de pen, dat Prof. Van Esveld van het denken en dagelijks doen van de vakbondsleder nog maar weinig heeft begrepen. En ook na zijn jongste artikelen kan ik die conclusie niet intrekken. Ik erken gaarne, dat er in de arbeidersklasse nog onbehagen en wantrouwen jegens „de heersende klasse” bestaat. Het is best mogelijk, dat dat onbehagen en wantrouwen niet altijd gerechtvaardigd is. Maar mijn ervaring niet uit de boeken, maar in het dagelijks werk van de vakbeweging heeft mij geleerd, dat op den duur vakbondsleders, die voor hun overtuiging uitkomen, meer vertrouwd worden dan mensen, die de leden naar de mond praten. Ik vind het niet juist, dat Prof. Van Esveld een andere indruk wekt.

Ik wil geenszins betogen, dat de vakbeweging per definitie het gelijk aan haar kant heeft. Maar het lijkt mij evenmin juist te veronderstellen, dat de vakbeweging per definitie de waarheid geweld aandoet als dat in haar kraam te pas komt.

Prof. Van Esveld blijft bij zijn stelling, dat de vakbeweging haar primaire doeleinden heeft bereikt. Hij beroept zich daarbij op de uitspraak van mijn collega, de voorzitter van het C.N.V., de heer C. J. van Mastrigt, dat de werknemers in Nederland door de vakbeweging uit het moeras zijn gehaald. Over objectieve statistische gegevens kunnen wij het snel eens worden. Het levenspeil is gestegen, de werkduur is verkort. De bedrijfsomstandigheden zijn verbeterd, de volksgezondheid is met sprongen vooruitgegaan, de vakanties zijn een feit geworden. Maar zijn daarmee de oude en principale objecten weggevallen? Prof. Van Esveld gelooft het zelf niet. Hij schrijft: „Wat gisteren nog redelijk was, is vandaag door de veranderde omstandigheden en mogelijkheden onvoldoende”. De uitzending „f. 85 schoon” heeft het probleem van de laagst betaalden in de Nederlandse huiskamers gebracht. De vakbewegingsleiding weet van de spanning tussen het economisch mogelijke en het sociaal wenselijke. Zij aarzelt niet daarover voorlichting te geven. Maar het gaat mij te ver vast te stellen, dat de oude en principale strijdobjecten verdwenen zijn.

Een nieuw bewijs haalt Prof. Van Esveld uit de onvoldoende belangstelling van de leden voor het werk van de vakbeweging. Hij vreest dat die belangstelling kunstmatig moet worden opgewekt door verhitte propaganda. Men kan daar moeilijk tegen discussiëren. Voorbeelden werden niet gegeven, zodat er ook niets te bestrijden is. Prof. Van Esveld vreest, dat de samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties de aantrekkingskracht vermindert. Hij wijst in dit verband op enige sociologische onderzoeken, waaraan de vakbeweging zelf heeft meegewerkt. Hieruit moge blijken, dat de vakbeweging niet helemaal bedrijfsblind is. Zij neemt met belangstelling kennis van de resultaten. Maar zij doet dat ook met nuchterheid. Het probleem „leiding-leden” is niet na 1960 ontstaan. Het is zo oud als de vakbeweging zelf. Er is in het N.V.V. altijd spanning geweest tussen de inzichten van de leiding omtrent de vraag, wat bereikbaar was en de eisen van de leden. De vakbeweging is al tientallen jaren geen Gideonsbende meer. Zij kan dat als massa-organisatie ook niet zijn. Natuurlijk wordt met nauwlettende aandacht het verloop van het ledental gevolgd en worden daarbij de juiste verhoudingen in verband met de groei van de beroepsbevolking in het oog gehouden. Maar de organisatiegraad van de vakbeweging is nog altijd aanzienlijk groter dan vóór 1940 en dat ondanks het feit, dat de binding van de werkloosheidsuitkering is weggevallen en het relatieve aandeel van de handarbeiders in de beroepsbevolking is gedaald. Er is geen reden voor de vakbeweging voor zelfvoldaanheid. Dat is altijd dom. Er is echter evenmin reden voor paniek.

In zijn beschouwing van 20 maart jl. noemt Prof. Van Esveld drie vitale problemen voor vakbeweging en ondernemer. In de eerste plaats de geestelijke volksgezondheid. Ik heb na de reeds vermelde kritische kanttekeningen weinig aanleiding tot kritisch commentaar. Ik was mij niet bewust, Prof. Van Esveld tot pias van het arbeidsrecht te hebben uitgeroepen. Ik wil echter niet in de fout vervallen journalisten de schuld te geven van eigen fouten. Ik ben geneigd te onderstrepen, dat het vraagstuk van de geeste-

lijke volksgezondheid een nationale zaak is, waarvoor politieke groeperingen aan de ene kant en kerken en andere geestelijke groeperingen aan de andere kant zich hebben in te zetten. De vakbeweging heeft hier inderdaad geen monopolie van het dragen van verantwoordelijkheid.

Ik heb wat meer te zeggen over het tweede vraagstuk, de rechtvaardige inkomensverdeling. De vakbeweging heeft voor dat vraagstuk steeds grote belangstelling gehad. Niet alleen voor de loonpolitiek, maar ook voor de sociale verzekeringspolitiek en vele andere onderwerpen. Het N.V.V. publiceerde in 1957 een uitvoerige studie over verdelingsvraagstukken, „Wenkend Perspectief”. Prof. Van Esveld meent, dat de taak van de vakbeweging op dit gebied door de regering is overgenomen. Maar hij moet zelf erkennen, dat de regeringspolitiek door de vakbeweging en de werkgevers beïnvloed wordt. Ik ben van oordeel, dat men de controle op de regeringspolitiek niet uitsluitend aan het parlement kan overlaten. Prof. Van Esveld ziet blijkbaar geen organen tussen regering en individu dan het parlement en de politieke partijen. Op grond van mijn jarenlange ervaring in de vakbeweging en de Tweede Kamer ben ik van oordeel, dat de vakbeweging bij de behartiging van het werknemersbelang niet kan worden gemist. Zij beschikt over een apparaat, dat in staat is mee te denken met overheidsinstanties als het Centraal Planbureau. Dat is geen luxe, maar absolute noodzaak. De vakbeweging kan niet zeggen dat de bomen tot de hemel groeien. Daarvoor heeft zij nooit kunnen zorgen en dat heeft haar vaak het misnoegen van haar leden bezorgd. Haar ondankbare taak is vaak begrip te wekken voor ontbrekende mogelijkheden. Maar het is mij onbegrijpelijk, hoe Prof. Van Esveld kan denken, dat een loonpolitiek door de regering kan worden uitgevoerd zonder medewerking van werkgevers- en werknemersorganisaties. En ik vind het spelen met woorden als Prof. Van Esveld stelt, dat het vrijlaten der loonvorming een wilsuïting is, waarvoor de regering verantwoordelijkheid draagt. Dat is natuurlijk waar, maar waarover het gaat, is de vraag of die vrijlating juist is. Niemand zal menen, dat de regering alles tot zich mag trekken. Mij gaat zo'n staatsingrijpen veel te ver. De controlemogelijkheid van het parlement wordt door het optreden van maatschappelijke organisaties groter. Natuurlijk moeten politieke partijen niet door maatschappelijke organisaties beheerst worden. Maar het gebruik van hun praktische kennis zal de controlemogelijkheid versterken. Wie geen vreemdeling in het parlementaire Jeruzalem is, weet, dat die versterking geen overbodige luxe is.

Ik kom tot het derde vraagstuk, dat Prof. Van Esveld belangrijk vindt: de sociale verhoudingen in de onderneming en de vakbeweging. Hij zegt, dat hij op geen enkele wijze de bestaande positie van de vakbeweging heeft willen aantasten. Hierdoor zou de bodem van alle kritiek wegvallen, hetgeen sneu zou zijn voor degenen, die zich hebben opgewonden. Het is aardig gevonden, maar wie onbevangen kennis neemt van de rede van 12 oktober 1962, zal tot de conclusie moeten komen, dat de opmerking meer aardig dan consequent is. De grote lijn van dat betoog was, dat door het wegvallen van de oude en principale strijdobjecten en de onvoldoende groei de vakbeweging gedwongen was nieuw werkterrein te zoeken. De conclusie was, dat de vakbeweging nauwelijks geëquipeerd was voor een taak in de onderneming. Zij heeft daar ook niets te maken als de ondernemer zijn plicht verstaat.

Prof. Van Esveld heeft een hoge opvatting van de plichten, welke de ondernemer tot de zijne moet rekenen. Dat

siert hem. Er rijzen twee vragen. In de eerste plaats de vraag of het waarschijnlijk is, dat alle ondernemers volgens die hoge opvatting zullen handelen. Is dat niet het geval, dan erkent Prof. Van Esveld het recht van de vakbeweging. Maar ook wanneer een ondernemer handelt volgens de hoge opvatting van Prof. Van Esveld, staat voor mij vast, dat de vakbeweging een taak in de onderneming heeft. Ik kan dat het best duidelijk maken aan een voorbeeld, waarover Prof. Van Esveld en ik het waarschijnlijk eens zijn. Wij verheugen ons waarschijnlijk beiden over de handelingsbekwaamheid van de gehuwde vrouw. Die vreugde wordt niet minder door de omstandigheid dat vele mannen goed voor hun vrouw zorgden voor zij wettelijke handelingsbekwaamheid verkreeg. Ik verheug mij over ondernemers, die hun plicht ten aanzien van de werknemers verstaan. Maar dat vermindert het recht op inspraak van de werknemers en hun vakbeweging niet.

Prof. Van Esveld maakt een onderscheid tussen werknemer en collectiviteit. Ik vind het prachtig, indien een ondernemer het lef heeft zelf verantwoordelijkheid te dragen voor goede samenwerkingsverhoudingen. Verlicht despotisme betekent een vooruitgang. Prof. Van Esveld ziet de vakbeweging als repressieve controleur en wijst preventieve bemoeiing af. Om misverstand te voorkomen vermeld ik,

dat ik natuurlijk inzie, dat er gezagsverhoudingen in een onderneming moeten zijn. Een ondernemer moet vrijheid van handelen hebben. Voor het voortbestaan van zijn onderneming is een redelijke winst geboden. Goede arbeidsverhoudingen, waarbij eerbied bestaat voor de persoonlijkheid van de werknemer, zijn belangrijker dan de juiste functionering van medezeggenschaporganen. Maar ik geloof niet, dat de taak van de vakbeweging geringer zal zijn naarmate de leiders uit het bedrijfsleven beter hun eigen verantwoordelijkheid zien. Die taak zal anders gericht zijn, maar niet geringer. Integendeel, een dergelijke ondernemer zal het contact met de vakbeweging niet mijden, maar zoeken.

Ik mag misschien tenslotte een vergelijking maken met de politieke democratie. Niet het referendum, doch het parlementaire stelsel met politieke partijen is de hoogste vorm van politieke democratie. Evenzeer is de vakbeweging in het bedrijfsleven nodig om de rechten van de werknemers tot hun recht te doen komen. Dat is zelfs het geval, indien alle ondernemers aan de hoge eisen van Prof. Van Esveld zouden beantwoorden. Zo optimistisch zal hij wel niet zijn. Dat optimisme kunnen de werknemers zich in ieder geval niet veroorloven.

Amsterdam, 2 april 1963.

D. ROEMERS.

Repliek op Dr. W. Drees Sr. en Drs. D. Roemers

Wij leven in Nederland in een vreemde wereld. Er zijn bepaalde onderwerpen die zo'n grote emotionele geladenheid hebben dat men er alleen maar in geijkte termen over mag praten of wel ze moet behandelen als kostbaar porcelein. Zo is het in ons maatschappelijk patroon nooit ongepast om kritiek uit te oefenen op de overheid of op werkgevers en werkgeversorganisaties. Integendeel, iedereen weet dat in de komende decennia de werkgeversorganisaties de weinig aantrekkelijke rol toebedeeld zullen krijgen om achterhoedegevechten te leveren. Wanneer men dan ook de werkgevers en hun organisaties kritiseert is men als het ware altijd op zijn tijd vooruit. Men acht dit langzamerhand zo normaal dat het als vanzelfsprekend wordt aangenomen.

Mijn inleiding waarin werknemers en werkgevers als het ware non-discriminatoir werden behandeld heeft dit op nieuw geïllustreerd. Men heeft het zelfs niet opgemerkt. Wanneer nu Dr. Drees — als groot pionier op het gebied van de praktische sociale rechtvaardigheid — tamelijk emotioneel reageert ¹⁾, kan ik mij deze reactie voorstellen. In zijn betoog schuilen echter naar mijn smaak naast zakelijke meningsverschillen, toch ook weer misverstanden. Wanneer namelijk door ons wordt gesproken over inflatie „nieuwe stijl” dan wordt door ons niets anders bedoeld dan de in de economische theorie nog niet zo lang geleden geïntroduceerde „costs-push”-inflatie (of „loon”-inflatie) als autonome inflatie-impuls. Deze staat naast en soms in tegenstelling tot de overheidsinflatie en de conjuncturele inflatie, waarbij de primaire inflatie-impulsen aan de vraagzijde zijn gelegen.

De laatste twee categorieën van inflatie hebben in de theorie de oudste papieren. De eerste categorie is vooral

daarom zo specifiek omdat de gebruikelijke bestrijdingsmiddelen uit het anti-inflatie-arsenaal niet of heel moeilijk kunnen worden gebruikt. Met name het laatste maakt het inflatieprobleem zo urgent. Voor zover de „kosteninflatie” aan pressiegroepen kan worden toegerekend zijn inderdaad sterke uitdrukkingen als „machtsmisbruik” en „uitbuiting” door ons gebruikt. Ik zie toch geen aanleiding deze achterwege te laten. Indien in onze maatschappij door looninflatie (hetzij in het buitenland, hetzij in het binnenland) prijsstijging optreedt wordt een deel van het inkomen van diegenen die een vast pensioen of een vaste lijfrente enz. hebben, op onrechtvaardige wijze overgeheveld naar de groep die toevallig aan de goede kant van de onderhandelingstafel zit.

Men kan het bovenstaande nu op twee manieren bezien. Men kan stellen dat de economisch actieven door een te grote macht deze kennelijk „misbruikt” hebben (niet in de juridische, maar in de economische zin van het woord). Men kan ook stellen dat de overigen in het onderhandelingsproces kennelijk te zwak staan en onvoldoende aan bod zijn gekomen. (Dit alles ondanks A.O.W. e.d. die maar de eerste stappen vormen).

Wanneer nu Dr. Drees met een reeks van voorbeelden wijst op bestaande ongewenste inkomensongelijkheden (sommige hiervan — zoals die welke door speculatie — zijn ontstaan, zouden wel eens mede door de permanente inflatie kunnen zijn ontstaan of bevorderd!) dan vindt hij mij grotendeels aan zijn zijde en praten wij eigenlijk in dit opzicht langs elkaar heen. Wat nu de functie van de machts-groeperingen in het inkomensverdelingsproces betreft, kan het volgende worden aangetekend. Door historische omstandigheden is onze maatschappij zo gegroeid dat collectieve machts-groeperingen een belangrijke vinger in de pap van de inkomensverdeling hebben. Puur economisch ge-

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 10 april 1963.

zien is echter de inkomensverdeling via collectieve machts-groeperingen geen exclusieve sleutel waarmee men het paradijs van de sociale rechtvaardigheid kan of moet binnengaan. Integendeel. De welvaart kan op velerlei manieren worden verdeeld en zelfs beter worden verdeeld dan thans het geval is.

Een van de mogelijkheden is verdeling van de welvaarts-toeneming door prijsdaling bij constante geldinkomens (wij zijn hiervan in tegenstelling tot anderen geen voorstander). Een andere mogelijkheid is een wettelijk verplichte winst-deling (heeft ook enige bezwaren indien dit per onderne-ming geschiedt). Een derde mogelijkheid is om de toene-mende welvaart, per half jaar of per jaar, uit de winsten (en eventuele andere bronnen) via de belastingdienst als bonus uit te keren aan ieder die daarvoor in aanmerking komt (een systeem van contributies, retributies en subsi-dies dus). Dit laatste systeem heeft vele voordelen omdat men de inkomensverdeling effectief in de hand heeft, de arbeidsmarkt in belangrijke mate werkelijk vrij kan maken, terwijl men bovendien in geval van een crisis in het buiten-land die onze export ernstig zou treffen, het bedrijfsleven een groter slagvaardigheid geeft dan thans het geval is. (Indien een deel van het inkomen in de vorm van een bonus wordt genoten kan men immers de bonus aanpassen aan de economische situatie; lonen en salarissen daar-entegen verlaagt men niet zo gemakkelijk, hetgeen bij een buitenlandse recessie van enige omvang tot grote werkloos-heid aanleiding zal geven).

De logische consequentie van bovenstaande systemen en van ieder ander systeem dan het huidige is echter dat niemand meer zou mogen pogen door machts-groepering, stakingsdreiging e.d. toch weer een groter aandeel in de koek van het nationaal inkomen te verwerven. Het laatste vraagt bij ieder economisch subject een heel groot inzicht in de werking van economische processen en in onze democratie heeft het recht op organisatie nu eenmaal een hoge prioriteit in de hiërarchie van waarden ²⁾.

In bovenstaande kanttekeningen ligt gedeeltelijk ook al een reactie opgesloten op de oppositie van de heer Roemers, die naast zakelijke kritiek ook grote belangstelling blijkt te hebben voor pikante technische details over de ontstane kortsluiting met de publiciteit. Ik vraag mij af in hoeverre een discussie hierover — zeker in een zakelijk blad als „E.-S.B.” — relevant is. Ter bevrediging van de persoon-lijke nieuwsgierigheid van mijn opponent zij aangetekend dat op basis van een concept door mij gedeeltelijk werd geïmproviseerd (de heer Roemers heeft in dit opzicht niet goed naar het radio-forum geluisterd). Dat er een zekere communicatiestoornis via de voorlichting aan het A.N.P. door een summier excerpt van een eerste concept is op-getreden, vind ik niet zo ernstig. Merkwaardiger vond ik zelf dat — voor zover mij bekend — de overgrote meerder-heid van de kranten en weekbladen die commentaar hebben geleverd niet aanwezig is geweest. Dit zou veel misver-standen hebben voorkomen, met name ook indien men kennis zou hebben genomen van nadere verduidelijkingen tijdens de discussie.

²⁾ Het ziet er ook niet erg naar uit dat men veel moeite zal doen om door educatie en voorlichting onze maatschap-pij in een andere richting om te buigen. Men zou een stap achteruit moeten doen om een paar stappen vooruit te ko-men. Overigens vindt men in de economie vele verschijnse-len die analoog zijn aan het bovengenoemde. Zij maken ons economisch bestel vaak bijzonder (en onnodig) gecompliceerd en leiden gemakkelijk tot economische verspillingen en bureaucrativering.

Wat nu verder de zakelijke aspecten betreft ben ik mij niet bewust dat ik — zoals de heer Roemers stelt — op enig punt t.a.v. teneur, achtergrond en bedoeling van mijn beschouwingen (ook die in „Het Financieele Dagblad”) heb geretireerd. (Indien dit overigens wel het geval zou zijn, zou het dunkt mij het tegendeel van een schande zijn). Indien nu de heer Roemers in zijn betoog op de matiging van de Nederlandse vakbeweging wijst met name t.a.v. looneisen in de super-hoogconjunctuur (ik begrijp dat hij op zichzelf de mogelijkheid van looninflatie in een minder overspannen situatie erkent), en voorts wijst op buitenlandse inflatie-impulsen, zou ik met een tegenvraag kunnen antwoorden. De Nederlandse vakbeweging heeft zich als pressiegroep niet ingezet voor een algemeen sys-teem van dalende importprijzen via aanpassing van de valuta door appreciatie. Men heeft zich dus kennelijk neergelegd bij de functie van importagent van inflatie uit het buitenland. Aangezien naar onze mening de toene-mende welvaart zodanig toegerekend moet worden dat iedereen er in die mate van profiteert „alsof” er prijs-daling heeft plaatsgevonden, impliceert dit dat niet alleen een prijsstijging maar iedere loon- en salarisverhoging een stukje inkomenshervreiding meebrengt ten koste van de niet-profilerende groepen. Iedere loon- en salarisverhoging betekent op zich zelf dus reeds een verbreking van het soci-ale evenwicht. Daar bovenop komt pas de prijsstijging. Voor de betrokkenen is het een schrale troost dat men mede door een systeem van stabiele wisselkoersen de op-tredende prijsstijging gedeeltelijk kan toerekenen aan buitenlandse en gedeeltelijk aan binnenlandse pressie-groepen, resp. aan inflatie-impulsen die van de zijde van de vraag optreden.

Zoals gezegd, het is vooral de looninflatie die de grootste problemen schept. Men kan met cijfers niets bewijzen, maar illustratief voor de structurele verschuivingen in de conjuncturele ontwikkelingen (met de gegroeide loon- en prijsrigiditeit naar beneden) is het volgende. In de tijden van de vrije loonmarkt hielden (in vreedstijd) de kansen op stijging of daling van de kosten van levensonderhoud zich over niet te lange perioden als 1 : 1. Deze kansen zijn op basis van de beschikbare gegevens thans 1 : 0 geworden. Met andere woorden, het inflatieproces schijnt structureel onomkeerbaar geworden. Dat nu, zoals Drs. Roemers stelt, de Nederlandse vakbeweging de index-economie verdedigt is, dacht ik, interessant maar niet relevant. De vak-beweging zet zich niet primair in voor het algemeen belang maar voor het belang van haar leden. De grote omvang die de inkomenscriminatie t.a.v. bepaalde groepen — over bijv. de afgelopen tien jaar — heeft aangenomen wijst hier reeds op. De vakbeweging hoeft hiervoor ook geen excuses aan te voeren. Zij heeft een eigen verantwoordelijkheid. (Het mag de heer Roemers tot troost strekken dat ik mij duidelijk herinner dat ik de verantwoordelijkheidskwestie met opzet tot twee à drie keer toe nadrukkelijk heb gesteld). De vakbeweging kan er zelf niets aan doen dat zij ver-houdingsgewijs kennelijk een te grote macht in het maatschappelijk bestel vertegenwoordigt.

De gewenste correcties op deze macht door oplossingen die in „indexatie” van de meest relevante economische grootheden voorzien, lijken mij de hoogste mate van prio-riteit te moeten hebben in de vele, vele verlangens die om prioriteit dringen. Wij maken het ons zelf hiermee wel gecompliceerd en moeilijk — het kan ook anders —, maar het schijnt gegeven de aard van onze democratie en ons maatschappelijk bestel onontkoombaar.

Dupliek op Drs. D. Roemers

De redactie vroeg mij of ik nog behoefte had aan dupliek. Nou, eerlijk gezegd, niet. Om te discussiëren moet er bereidheid bestaan om de ander te begrijpen. En die tref ik bij de heer Roemers niet aan, waar natuurlijk tegenover staat dat hij kennelijk van oordeel is dat ik alles verkeerd begrijp of beredeneer. Welnu, wat valt er dan nog te schrijven? Voor een welles/nietes-argumentatie is het aan de orde gestelde probleem te belangrijk én strekken de consequenties voor onze maatschappelijke structuur, de ondernemingswijze produktie en de menselijke verantwoordelijkheid te ver.

De heer Roemers zal het ongetwijfeld met de arbeider goed voor hebben en daarom is het jammer, dat hij het meer over de vakbeweging heeft dan over de arbeidende mens. Maar om diens positie gaat het mij alleen. Hoogst merkwaardig en tegelijk tekenend is het, dat mijn opponent de door mij bepleite sociale ondernemersverantwoordelijkheid kenschetst als „verlicht despotisme”. Zo redenerend

zal de vakvereniging inderdaad nooit gemist kunnen worden. Aan de ene kant wordt de leden voorgehouden, dat organisatie noodzakelijk is om de onwillige werkgevers te dwingen zich van hun sociale plichten te kwijten, aan de andere kant hekelt men een beroep op het sociale eer- en plichtsgevoel van de ondernemers en tekent men sociaal-verantwoordelijke werkgevers als verlichte despoten, paternalisten en ik weet al niet wat af.

En dat doet dan de heer Roemers, die zich aan de hemel van onze sociaal-economische beleidsvorming maar luchtig distancieert van wat in de bedrijfstak de leiders van de bonden schrijven, doen en laten. Toch heb ik duidelijk laten uitkomen, dat voor mij juist hier de schoen het meeste wringt. Moeten de vitale problemen onzer samenleving, zo luidde mijn probleemstelling, aangepakt worden vanuit de voortdurend geaccentueerde tegenstelling tussen werknemers en ondernemers? Nu verwijt de geachte schrijver wel aan mij, dat ik in de serene stilte van mijn studeerkamer onvoldoende op de hoogte ben van wat er zich in de vakbeweging werkelijk afspeelt, maar ik zou hem er op attent willen maken, dat hij in zijn functie op nationaal niveau wat gemakkelijk voorbij gaat aan de stemming, die allerlei artikeltjes in de organen van de bonden bewust kweken, om van de andere propaganda, maar te zwijgen. Een aardige illustratie vormt een passage uit een hoofdartikel in „Intergrafia”, veertiendaags orgaan van de bij de centrale van de heer Roemers aangesloten Algemene Nederlandse Grafische Bond (14 maart 1963):

„Wat opvalt bij lieden als prof. Van Esveld en prof. Wemelsfelder is, dat ze alleen over de werknemersvakbeweging praten en op haar schelden. Deze schildknepen van het kapitalisme dringen nooit aan op afschaffing van de werkgevers-organisaties en hun economische afspraken. Zij propagieren in feite een nieuw soort fascisme, dat de fouten van het kapitalistische systeem de werknemersvakbeweging in de schoenen schuift en tracht de werknemers van hun enige wapen in de strijd voor een menswaardig bestaan — de vakbonden — te beroven. Grote bekken als die van prof. Wemelsfelder zijn alleen maar te sluiten met een daverende klap, waarop blijkbaar gewacht wordt”.

Als die klap gevallen is — en ik keer graag ook mijn wang toe — dan blijft het probleem, dat ik aan de orde heb willen stellen, onverkort bestaan. Laten we zonder handgemeen te worden dus maar proberen het verstand te gebruiken. Wij hebben het nodig, daar de opbouw ener verantwoordelijke samenleving om grootser bijdragen vraagt dan de accentuering van de broedertwist in het bedrijfsleven. Zij vergt met name persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel, visie op de toekomst en een redelijk vertrouwen in de goede wil van anderen. Zij zal het zonder waarborgen niet kunnen doen en het is daarom, dat ik de instelling van een of meer arbeidsgerechten bepleite (waarop mijn opponent niet is ingegaan) en wees op de repressieve taak van de vakbonden. Wie uiteindelijk zal blijken tot de terugtocht gedwongen te zijn, is moeilijk te voorspellen. Bij de heer Roemers is de wens van mijn terugtocht de vader van zijn gedachte. Hoop doet echter wel leven, maar niet overwinnen. Daarvoor zijn argumenten nodig en een gezond en logisch uitgangspunt.

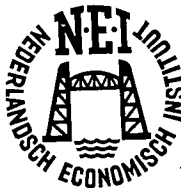
Rotterdam.

N. E. H. VAN ESVELD.

STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

opgericht 1929

Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 565 20

Het Nederlandsch Economisch Instituut verricht research met het doel te komen tot in de praktijk uitvoerbare oplossingen voor vraagstukken op het gebied van:

Europese integratie	ruimtelijke ordening
afzet en prijs	investeringsplanning
vestigingsplaats	verkeer en vervoer
rentabiliteit en kostprijs	gemeentefinanciën
structuur van bedrijfstakken	ontwikkelingsprojecten
conjunctuur	industrialisatie
loon- en salarisbeleid	arbeidsmarktverhoudingen
efficiëncy	consumptiegewoonten

Deze en soortgelijke onderzoeken worden verricht door een omvangrijke en ervaren wetenschappelijke staf welke, waar gewenst, samenwerkt met specialisten uit andere vakgebieden.

Opgdrachten worden aanvaard van het bedrijfsleven, de overheid en instellingen, zowel in binnen- als buitenland.

De scheepsbouw in 1962

In het afgelopen jaar heeft de te grote productiecapaciteit in de scheepsbouw de bedrijfsresultaten der werven in verschillende landen in ongunstige zin beïnvloed. De recessie in de scheepvaart is oorzaak dat het rederijbedrijf slechts op beperkte schaal bouwopdrachten plaatst, hetgeen tot scherpe concurrentie tussen de werven onderling heeft geleid. Bij het huidige prijsniveau worden de werfdirecties dan ook geconfronteerd met het probleem bouwcontracten te accepteren tegen prijzen die geen winst laten en vaak zelfs beneden de kostprijs liggen dan wel, en dit geldt met name voor die werven welke zich uitsluitend bezig houden met de bouw van schepen, geschoold personeel te ontslaan en met een onvoldoende bedrijfsbezetting genoeg te nemen. Voor de werven die zich ook op scheepreparaties toeleggen zijn de moeilijkheden iets minder groot, ofschoon ook hier de concurrentie scherpe vormen heeft aangenomen. Verschillende bedrijven trachten door het uitvoeren van werkzaamheden die buiten het eigenlijke bedrijfskader vallen het dreigend ontslag van geschoolde krachten te voorkomen en de resultaten enigermate te verbeteren, maar indien men zijn oor in Westduitse scheepsbouwkringen te luisteren legt blijkt dat deze werkzaamheden, voorshands althans, geen zoden aan de dijk zetten.

De scherpe concurrentie komt niet slechts tot uiting in de bouwpreizen maar eveneens in de betalingscondities. Tijdens de hausse in 1957 waren reders maar al te gaarne bereid, zolang zij maar bestellingen ondanks lange levertijden konden plaatsen, bij het tekenen van het bouwcontract een deel van de bouwprijs te betalen. De eerste termijn werd prompt gevolgd door het tweede bij het leggen van de kiel, een simpele formaliteit gezien de opleveringstermijn verscheidene jaren later. Thans nemen de werven noodgedwongen genoeg met betaling van 30 pCt. bij oplevering en de rest in termijnen gedurende zeven jaren of langer.

Alsof deze problemen op zichzelf geen zorgen genoeg baren wordt de scheepsbouw bovendien nog geconfronteerd met regeringssteun in allerlei vorm, d.w.z. directe steun door middel van subsidies, o.a. in Italië, Frankrijk en Japan om slechts deze landen te noemen; en indirecte steun door middel van laag rentende exportkredieten en fiscale faciliteiten, zoals bijv. in Japan waar omzetbelasting en invoerrecht op toeleveringsmateriaal ten behoeve van buitenlandse opdrachtgevers gerestitueerd worden en 80 pCt. van de winst op buitenlandse bestellingen fiscaal in mindering wordt gebracht los van een reductie op de inkomstenbelasting ten einde de werven in staat te stellen max. 35 pCt. der winst aan de reserves te kunnen toevoegen.

Daarnaast dient, zonder dat hiermede de voorbeelden zijn uitgeput, te worden gewezen op de bevoorrechtiging van de nationale scheepsbouw. Spanje, dat de laatste tijd niet zonder succes tracht bouwopdrachten van buitenlandse rederijen te verkrijgen, steunt zijn scheepsbouw door middel van premies ter grootte van max. 6 pCt. voor schepen die met in Spanje gebouwde dieselmotoren worden uitgerust. Restitutie van omzetbelasting wordt door een aantal landen verleend en dit alles geschiedt ofschoon krachtens art. 92 van het verdrag van

Rome de Zes, waaronder dus Frankrijk en Italië, zich verbonden hebben de op 1 januari 1957 van kracht zijnde subsidies aan de scheepsbouw geleidelijk af te schaffen. Italië heeft niettemin sedert 1957 zijn subsidies aanzienlijk verhoogd en beschouwt de nationale scheepsbouw in beginsel als „territoriaal”, wat in de praktijk betekent dat elk in Italië gebouwd schip als geëxporteerd wordt beschouwd zodat alle materialen vrij van invoerrecht kunnen worden aangevoerd. Frankrijk, dat aanvankelijk had toegezegd de steun aan de scheepsbouw te zullen beperken en hiertoe strekkende wettelijke voorzieningen te treffen, schijnt thans veel-er een „realistische” steunpolitiek te willen toepassen.

Ondanks de bestaande overcapaciteit — van ca. 9 mln. ton per jaar in 1956 steeg de productiecapaciteit in 1961 tot 13 mln. brt. in welk jaar slechts 56 pCt. benut werd — vindt nog steeds uitbreiding plaats. Typerend is in dit verband de bouw van een nieuwe werf in Skaramanga, Griekenland, terwijl de Griekse regering eveneens vergunning heeft verleend voor de bouw van een werf in Eleusis door een syndicaat onder leiding van de heer Stratis Andréadis, voorzitter der Griekse redersvereniging. Ietwat eufemistisch wordt verklaard dat de bouw dezer werf niet uit concurrentie-overwegingen geschiedt maar uitsluitend ten einde de nationale scheepsbouwcapaciteit snel uit te breiden en tevens de mogelijkheid te bieden de grootste schepen te repareren. Daarnaast onderhandelt de heer Onassis met de Griekse regering over de bouw van een derde scheepsbouw- en reparatiewerf in Pylos, een en ander in samenwerking met Japanse belangen.

De productie (voltooide schepen) bedroeg verleden jaar in totaal 7,47 mln. ton vergeleken met 68 mln. ton in 1961. Weliswaar is de in de verschillende landen in aanbouw resp. bestelling zijnde tonnage in de laatste zes jaar bijna gehalveerd — volgens de „Shipbuilders' Council of America” van 35.062.000 brt. op 1 juli 1957 tot 17.649.000 brt. op 1 juli 1962 — dit neemt niet weg dat door de nog in bestelling zijnde tonnage het reeds bestaande surplus aan vervoerscapaciteit nog wordt geaccentueerd, met alle gevolgen van dien voor het vrachtenpeil. In 1962 werden schepen met een totaal draagvermogen van ca. 5,2 mln. ton voor sloop verkocht, maar vergeleken met de beide voorafgaande jaren toen resp. 5,5 en 6,1 mln. ton draagvermogen gesloopt werd, is de dalende lijn onmiskenbaar.

Engeland.

In Engeland en Noord-Ierland werden gedurende de eerste negen maanden van het afgelopen jaar 740.000 brt. opgeleverd, waartegenover slechts 317.000 brt. aan nieuwe bestellingen stond. Vergeleken met de overeenkomstige periode in 1961 betekent dit een vermindering van ca. 200.000 brt. aan nieuwe bouwopdrachten. De lage prijzen en het uitblijven van opdrachten voor de bouw van passagiersschepen hebben de waarde der orderportefeuille van £ 400 mln. op 30 september 1961 tot £ 277 mln. doen dalen. Ondanks de geringe bedrijvigheid en het van 49,0 d in oktober 1957 tot 81,2 d in april 1962 gemiddeld gestegen uurloon der werknemers in de scheepsbouw dringen de vakbondleiders op verdere loonsverhoging en korter werktijd aan, terwijl bovendien de beruchte „demarcation rules” voortdurend tot arbeidsconflicten leiden.

Frankrijk.

De Franse werven die, zoals reeds werd opgemerkt, door de regering gesubsidieerd worden, handhaafden blijkens onderstaande tabel het produktiepeil der laatste jaren.

	1958	1959	1960	1961	1962 (geschat)
	(× 1.000 brt.)				
Opgeleverd	427	436	439	525 a)	535
Tewatergelaten	434	408	605 a)	453	461
Kiellegging	564 a)	384	472	454	460

a) Inclusief het passagiersschip „France” van 66.350 brt.

Terwijl de Engelse werven geen opdrachten van betekenis voor de bouw van passagiersschepen konden boeken, is de Franse scheepsbouw er ondanks de scherpe concurrentie in geslaagd, naast het dubbelschroefschip „Shalom”, 23.000 brt., dienstsnelheid 21,4 mijl, dat op 10 november 1962 door de Chantiers de l'Atlantique, Penhoet-Loire, voor rekening van de Israeli Shipping Company te water werd gelaten en bestemd is voor de Haifa-Marseille-New York dienst der rederij, een opdracht te secureren voor de bouw van een passagiersschip van 21.000 brt., dat accommodatie voor 850 passagiers zal bieden, voor rekening van de Norske Amerika Linje die het schip tezamen met de Noorse rederij Leif Høegh op de transatlantische route zal exploiteren. Ook dit schip wordt door de Chantiers de l'Atlantique, Penhoet-Loire, gebouwd. In september 1962 werd het door deze werf voor de Compagnie Paquet, Marseille, gebouwde passagiersschip „Ancerville”, 13.500 brt., dienstsnelheid 22,5 mijl, opgeleverd.

In aanbouw resp. bestelling zijn nog twee tankers met een draagvermogen van 54.300 ton elk voor Noorse rekening en zes tankers variërend van 74.000 tot 87.600 ton draagvermogen. Vier dezer tankers zijn voor Libanese opdrachtgevers bestemd. In Duinkerken zijn voorts vijf tankers variërend van 48.000 tot 78.200 ton draagvermogen in aanbouw. Vier dezer schepen, waaronder een tanker voor Noorse en een erts-olietanker voor Zweedse rekening, elk met een draagvermogen van 58.000 ton, werden door buitenlandse opdrachtgevers besteld. De werf in la Ciotad heeft opdrachten voor de bouw van vijf tankers van 51.500/54.900 ton draagvermogen, waaronder twee voor Zweedse rekening. Zoals uit het voorgaande blijkt heeft de Franse scheepsbouw, dank zij de royale regeringssteun, vooralsnog niet te klagen.

Zweden.

Dit geldt overigens eveneens voor de Zweedse werven, die geen regeringssteun genieten, maar waar nochtans de gereedgekomen en tewatergelaten tonnage een nieuw hoogtepunt bereikte. Ca. 75 schepen metende 860.000 brt. werden tewatergelaten en de gereedgekomen tonnage bedroeg eveneens 860.000 brt. De orderportefeuille der Zweedse werven had eind vorig jaar een omvang van ca. 2 mln. brt., inclusief een vrij aanzienlijk aantal exportorders. Men heeft dan ook goede hoop de moeilijke jaren zonder grote kleerscheuren door te komen.

Italië.

De Italiaanse werven hebben gedurende de eerste tien maanden van het afgelopen jaar bestellingen geboekt voor de bouw van ca. 800.000 brt., waarvan ongeveer de helft uit bulkcarriers met een draagvermogen van 16.500 tot 30.000 ton bestaat. Eind september 1962 had de Italiaanse

orderportefeuille een omvang van ca. 1,1 mln. brt., waarvan echter slechts 15 pCt. (1958: 48 pCt.) voor buitenlandse opdrachtgevers bestemd was. Het merendeel der Italiaanse werven is tot eind 1964 van werk voorzien.

West-Duitsland.

De Westduitse werven leverden gedurende de eerste tien maanden van 1962 ongeveer 840.000 brt. op. Hiervan was 570.000 brt. voor het buitenland bestemd. In dit totaal zijn begrepen de verbouwing van T-2 tankers tot bulkcarrier en de verlenging van bestaande schepen, een en ander met een totale bruto inhoud van ca. 125.000 ton. In 1961 bedroeg de produktie 1,05 mln. brt. en in het recordjaar 1959 ruim 1,2 mln. brt. De werven hebben met onderbezetting te kampen en de directies dringen bij de Bondsregering op verdergaande steun aan.

Japan.

Dank zij krachtige overheidssteun hebben de Japanse werven voldoende werk. In het eind maart a.s. eindigend fiscale jaar zullen naar schatting schepen met een inhoud van 810.000 brt. voor buitenlandse en 118.000 brt. voor Japanse rekening worden opgeleverd. De tewatergelaten tonnage zal naar schatting 849.000 brt. voor buitenlandse en 1.058.000 brt. voor rekening van Japanse rederijen bedragen. Aan nieuwe opdrachten werden 1.150.000 brt. voor buitenlandse en 271.000 brt. voor Japanse rekening geboekt. De naar verhouding geringe omvang der opdrachten voor Japanse rekening moet worden toegeschreven aan vertragung in de behandeling van het regeringsscheepsbouwprogramma. Verwacht wordt dat per ultimo maart a.s. de nieuwe opdrachten in totaal tot 1.800.000 brt. zullen stijgen.

Nederland.

De produktie der Nederlandse werven (voltooid schepen) bedroeg in 1962: 527.182 brt., vergeleken met 467.307 brt. in 1961. De in het afgelopen jaar tewatergelaten tonnage bedroeg 419.561 brt. (1961: 568.091 brt.). Eind vorig jaar was op Nederlandse werven 546.633 brt. in aanbouw. Door zich ook toe te leggen op reparaties en werkzaamheden buiten het eigenlijke bedrijfskader hoopt men een redelijk bevredigende bedrijfsbezetting te handhaven.

Zoals uit voorgaande tour d'horizon blijkt heeft de wereldscheepsbouw onder de ongunst der tijden te lijden. Te grote produktiecapaciteit, een nog steeds voortgaande uitbreiding hiervan, steun in allerlei vorm in tal van landen, scherpe concurrentie die oorzaak is dat nieuwe opdrachten slechts verkregen worden tegen dan wel beneden de kostprijs, ziedaar de voornaamste factoren die tot de recessie bijdragen. Zolang er in de scheepvaart geen duurzame verbetering komt, en er zijnvoorshands nog geen tekenen die hierop wijzen, zal ook de scheepsbouw hiervan de terugslag ondervinden. Het zou overigens reeds een stap in de goede richting zijn, indien de betreffende werkgroep der E.E.G.-commissie constructieve voorstellen zou doen ten einde aan het euvel der steunverlening door de regeringen der landen van de Gemeenschappelijke Markt paal en perk te stellen.

Rotterdam.

C. VERMEY.

(I. M.)

WALTHER

snel en solide

KOLLER & VAN OS

Amsterdam - Rotterdam - 's-Gravenhage -
Breda - Utrecht - Arnhem - Leeuwarden

Woningbehoefte en woningbouw

De Sociaal-Economische Raad heeft in 1962 aan de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid een advies uitgebracht over de structuur van de vraagzijde van de woningbouwmarkt als een bijdrage voor het streven om de nuttige uitkomst van de bouwnijverheid te verhogen. Het hoofdthema van dit advies is: het is noodzakelijk te komen tot een concentratie van de „vraag”; men zou dit ook zó kunnen zeggen: het is noodzakelijk dat er een bundeling komt van vele kleine tot enkele grote opdrachten, zodat voorbereiding en uitvoering van de bouw meer doeltreffend kan geschieden, of, nog anders gezegd: gestreefd moet worden door planning de efficiency te bevorderen en zodoende de produktiviteit te verhogen.

De S.-E.R. ziet als voornaamste mogelijkheden voor verbetering van de produktiviteit:

1. het afstoten van werkzaamheden van de bouwplaats naar afzonderlijke produktie-eenheden (blz. 6);
2. standaardisatie van onderdelen en uitrustingsstukken (blz. 11);
3. concentratie van de vraag (of althans een deel ervan) op een aantal doelmatige woningontwerpen (blz. 11).

De Raad erkent, dat reeds gepoogd wordt — hoofdzakelijk van de zijde der bouwers — in deze richting te werken, maar ziet twee belangrijke hinderpalen in de weg staan:

1. de omstandigheid, dat de eigenlijke produktie gedecentraliseerd moet geschieden;
2. het thans voor de woningbouw toegepaste systeem van de jaarlijkse lokale verdeling.

Aan het slot van het advies lezen we een belangrijke zinsnede:

„Enkele leden van de raad kunnen zich met het onderhavige advies niet verenigen. Zij onderschrijven wel de uitgangspunten daarvan, maar zijn van oordeel, dat bij de uitwerking te weinig aandacht is besteed aan de gevolgen voor het midden- en kleinbedrijf in het bouwbedrijf. Zij vrezen onder meer dat dientengevolge het midden- en kleinbedrijf in geringere mate zijn aandeel in de verwezenlijking van de doeleinden van het bepleite beleid zal kunnen hebben dan mogelijk moet worden geacht”.

De S.-E.R. erkent, dat de suggesties, waarin dit advies uitmondt, reeds door andere organen naar voren zijn gebracht. Men moet zich dus afvragen, welke tastbare uitkomst dan van de thans met het gezag van de S.-E.R. nadrukkelijk naar voren gebrachte suggesties is te verwachten. Immers, op vrijwillige samenwerking van gemeenten en woningbouwverenigingen kan men moeilijk rekenen. Met druk van het Ministerie op gemeentebesturen zijn twee proeven genomen, die enige aandacht hebben getrokken: de zgn. continu-contracten (binnen het raam waarvan met name in Noordbrabant een groot aantal woningen is gebouwd) en de samenwerking van Rotterdam met aangrenzende gemeenten voor de bouw van Dura-Coignet woningen.

Het is nog te vroeg om over de laatste proef een oordeel uit te spreken, maar naar verluidt is er van ministeriële zijde noch van de zijde van de volksvertegenwoordiging grote geestdrift om de proef te herhalen. En naar men in Noordbrabant kan vernemen, is men over de ervaringen, opgedaan met de „continu-contracten”, verre van enthousiast. Bovendien verdient het bezwaar der „enkele leden” de volle aandacht. Dit raakt namelijk de omstandigheid, waarop in de Tweede Kamer het lid C. F. van der Peijl

met klem wees, „dat er ongebruikte bouwcapaciteit ten plattelande aanwezig is”. Het lijkt daarom geenszins overbodig het vraagstuk nog eens van een andere kant te benaderen, om, zo mogelijk, te komen tot concrete voorstellen, die op korte termijn te realiseren zijn.

De S.-E.R. stelt in zijn advies op blz. 7, dat „de opdrachtgevers, die gezamenlijk de vraagzijde van de markt vormen, zijn particulieren, woningexploitatiemaatschappijen, institutionele beleggers, woningbouwverenigingen en gemeenten”. In deze opsomming worden ongelijksortige grootheden naast elkaar geplaatst; betwijfeld mag worden of men terecht kan stellen, dat genoemde groepen tezamen de „vraagzijde” van de markt vormen. Schrijver dezes is veeleer geneigd „de vraag” te zien als de ommekant van de woningbehoefte. Aanvaardt men deze opvatting, dan vormen particulieren, die opdracht geven tot het bouwen van een woning voor eigen gebruik, inderdaad een onderdeel van de „vraag”. De andere genoemde groepen zullen echter veeleer beschouwd moeten worden als een onderdeel van het „distributie-apparaat” en in dat distributie-apparaat is de functie der woningexploitatiemaatschappijen en der institutionele beleggers een geheel andere dan die van de woningbouwverenigingen en gemeenten. Voor de eerste groep staat voorop het streven om van het in de huizen gestoken kapitaal een zo gunstig mogelijk rendement te verkrijgen; de laatste twee hebben als hoofdoverweging, aan de toekomstige bewoners een woning te bezorgen tegen een zo laag mogelijke huur.

De particulieren zijn, ongeacht hun aantal, voor de beoordeling van de mogelijkheden van standaardbouw te verwaarlozen; zij vertegenwoordigen de „vraag naar het enkele stuk” en bevrediging van hun persoonlijke wensen weegt zwaarder dan het verkrijgen van een mogelijk voordeel door standaardisatie. De woningbouwexploitatiemaatschappijen en de institutionele beleggers vormen de „selectieve vraag”; het is voor deze groep van groter gewicht of voldaan wordt aan eisen ten aanzien van ligging, woongemak en andere kenmerken der inrichting dan of voldaan wordt aan de wens een lage huurprijs te kunnen berekenen. De wens om een lage huur te bereiken is echter de wens, die beantwoordt aan de „massale vraag”. Voor de overweging van mogelijkheden om het bouwbedrijf, of althans een deel daarvan, te normaliseren moet dus de aandacht gericht worden op de woningbouwverenigingen en de gemeenten, een slotsom overigens, waartoe ook de S.-E.R. komt, zij het op ten dele andere overwegingen (blz. 11).

Deze distributie-organen kunnen hun distribuerende taak alleen vervullen op grond van toewijzingen door of namens het Ministerie. De overheid wordt wegens haar bemoeienis hiermee, vooral door de bouwnijverheid, aansprakelijk gesteld voor de onbevredigende ontwikkeling van de bouwbedrijvigheid voor zover deze aan de massale vraag moet voldoen. Het is echter niet alleen de bouwnijverheid, die bezwaren heeft, ook de S.-E.R. acht wijziging van het beleid ter zake noodzakelijk (zie blz. 14, 15 en 16 van zijn advies). Tegen de ten aanzien hiervan gedane suggesties van de S.-E.R. is echter nog wel het een en ander in te brengen. Het is immers de taak van het Ministerie, zeker nu het bouwen van huizen met lage huren voor een belangrijk deel door de overheid wordt gefinancierd, ervoor te waken, dat zo veel mogelijk vast-

moeten dus door de bouwers worden gedragen (welke kosten overigens in de prijs worden doorberekend). De vorming van werkgroepen, als hier bedoeld, onderstelt dus bij de bouwers een zekere financiële draagkracht. Men zoekt deze echter niet, zeker niet uitsluitend, bij de grote ondernemingen, maar liever bij groepen samenwerkende bedrijven van middelmatige omvang, die ervaring hebben op het gebied van de woningbouw en wier staf hiervoor de nodige belangstelling heeft (bij de staf der grote ondernemingen is deze belangstelling vaak niet aanwezig).

De bedoelde groepen samenwerkende bedrijven zullen echter veelal niet het „dát” verzorgen, doch dit overlaten aan plaatselijke (kleinere) bedrijven. Deze ontvangen dan vanuit het centrale punt: tekeningen, werkindeling, loontarieven en, naar gelang de bouw dit eist, grondstoffen en onderdelen. De „hiërarchische structuur” van de verantwoordelijkheid weerspiegelt zich dus in een hiërarchische structuur van de gehele nijverheid: grote bedrijven voor de grote opdrachten (openbare gebouwen, ziekenhuizen, grote kantoorgebouwen e.d.), middelgrote bedrijven, in

groepen samenwerkend, voor de centrale bemoeiingen op het gebied van de woningbouw en de kleinere bedrijven voor de daadwerkelijke bouw ter plaatse en dan de nog kleinere voor onderhoud en herstelwerkzaamheden.

Op deze wijze wordt tegemoet gekomen aan het bezwaar der „enkele leden”, wordt de grote gedachte van het S.-E.R.-advies behouden en wordt van de overheid geen ingrijpende beleidswijziging gevraagd, doch slechts het doortrekken van lijnen die al aangegeven waren in de continu-contracten en de bijzondere toewijzingen aan de systeembouwers. Als overgangsmaatregel kan het Ministerie volstaan met aan de samenwerkende Nationale Woningraad en het Katholiek Instituut voor Volkshuisvesting een bouwvergunning voor bijv. 5.000 woningen te geven, om aan de hand van de opgedane ervaringen, in volgende jaren dit getal telkens te verhogen naar mate meer „standaardwoningen” worden aangeboden. Het kan; laten we hopen dat het gebeurt!

Amersfoort.

Dr. M. R. J. BRINKGREVE.

INGEZONDEN STUK

Teleurstellende ontwikkeling van de Surinaamse melkcentrale

Ir. B. van Dam te 's-Gravenhage schrijft ons:

In een interessant artikel in „E.-S.B.” van 13 februari 1963 heeft Dr. L. J. Vroon enkele mededelingen gedaan over de resultaten van de melkcentrale in Paramaribo. Het is wel duidelijk geworden uit dit artikel, dat de resultaten in verschillende opzichten tot dusver nog niet bevredigend zijn. Het belangrijkste doel van de stichting van deze melkcentrale, namelijk door distributie van zowel naar samenstelling als hygiënische kwaliteit betrouwbare melk, het melkverbruik tot een uit een oogpunt van doelmatige voeding gewenst peil op te voeren, is niet bereikt. Een ander doel dat bij de oprichting van de Surinaamse melkcentrale ongetwijfeld is gesteld om namelijk de veeboeren een lonende afzet voor hun melk te verschaffen, is blijkens de berichten van de heer Vroon over „druk” van deze boeren ook nog niet volledig bereikt. Tenslotte is het natuurlijk bijzonder onbevredigend, dat het verlies van de melkcentrale nog groot is.

Zeer terecht concludeert Dr. Vroon dat uit deze ontwikkelingsgang men zich een goed beeld kan vormen van de moeilijkheden welke in een onderontwikkeld tropenland moeten worden overwonnen alvorens een zelfs betrekkelijk klein en overzichtelijk technisch project tot een goed einde kan worden gebracht.

Bij het lezen van zijn artikel zijn bij mij enkele vragen gerezen. Ik zou het op prijs stellen indien Dr. Vroon op deze vragen nog eens zou willen ingaan.

Ik heb mij namelijk afgevraagd of het verzamelen van de melk wel zo is georganiseerd, dat daardoor onder de gegeven omstandigheden de grootst mogelijke zekerheid ten aanzien van de houdbaarheid van de melk wordt verkregen. Een melkwinningsgebied met een straal van ca. 25 km mag voor een land met een uitgebreid en goed onderhouden wegennet, waar voldoende vervoerscapaciteit bestaat, niet groot te achten zijn, voor een tropisch land, waar het vervoer van de onhygiënisch gewonnen melk al gauw een van de hoofd-

problemen is, kan een dergelijk winningsgebied al ras te groot zijn om te verwachten dat de melk nog in goede staat aan de fabriek kan worden afgeleverd.

Het plaatsen van enkele ontvangcentra, waar de melk direct kan worden gekoeld zodanig dat de maximum aanvoerlijn tot die ontvangcentra niet meer dan 10 km (1½ à 2 uur lopen) bedraagt, is dan noodzakelijk. Het spreekt vanzelf dat bij ontvangst de melk op deugdelijkheid gecontroleerd moet worden en dat deze centra zo geplaatst moeten worden dat afvoer met behulp van een tankwagen naar de fabriek gemakkelijk kan plaatsvinden.

Uit het artikel van Dr. Vroon krijg ik de indruk, dat de boeren hun melk eerst rechtstreeks aan de fabriek moesten leveren en dat later met gebruikmaking van tussenhandelaren een soort ophaaldienst is georganiseerd, maar het is mij niet duidelijk geworden of die tussenhandelaren over een outillage beschikken om de melk bij ontvangst te keuren, direct te koelen en in afwachting van het transport koel te bewaren.

Wat betreft de distributie is het mij niet helemaal duidelijk geworden of tegelijk met de invoering van de distributie van gepasteuriseerde gebottelde melk via de melkcentrale, het los uitventen van melk door boeren of detaillisten is verboden. Indien dit niet is gebeurd, dan is de concurrentiepositie van de melkcentrale, die hygiënisch betrouwbare en onvervalste melk aflevert, bijzonder moeilijk ten opzichte van de traditionele melkleveranciers, die afhankelijk van de hoeveelheid water waarmee zij hun melk verdunnen, tot iedere prijs- onderbieding kunnen komen.

Tenslotte heb ik mij afgevraagd waarom men in Paramaribo denkt aan de bereiding van kaas en boter, waar de totale hoeveelheid beschikbare melk bij lange na nog geen redelijke voorziening kan waarborgen. Heeft men niet aan de mogelijkheid gedacht om de prijs van de consumptiemelk te verlagen door standaardisering op een lager vetgehalte met behulp van ondermelk

verkregen door oplossing van mager melkpoeder? In andere tropische landen zijn met dit systeem grote successen bereikt. Een goede distributie en een lage prijs zijn in een onderontwikkeld tropisch land de beste propaganda voor een groter verbruik. Grote investeringen voor het standaardiseren van melk zijn niet nodig.

Het heeft mij bevreemd, dat Dr. Vroon het noodzakelijk acht om de invoer van melkprodukten te beperken ten behoeve van deze melkcentrale. Uit een oogpunt van propaganda voor het melkgebruik zou dit het paard achter de wagen spannen zijn. Het is immers zo, dat op een markt als Paramaribo de reclame die voor de geïmporteerde gecondenseerde melk en het melkpoeder wordt gemaakt, in hoge mate bijdraagt om de bevolking „milk-minded” te maken, hetgeen de afzet van de melkcentrale slechts ten goede kan komen.

Een ervaringsfeit is verder nog, dat de totale afzet van melk en zuivelprodukten slechts gediend is met het aanbieden van een zo groot mogelijk assortiment.

NASCHRIFT

Op de vragen van Ir. B. van Dam kan slechts zeer in het kort worden ingegaan omdat het hier niet de geschikte plaats is om landbouwtechnische en landbouw-economische vraagstukken aan een bespreking te onderwerpen en zulks bovendien buiten de strekking van het onderhavige artikel zou vallen.

Nu de hulp aan ontwikkelingsgebieden allerwege op de voorgrond staat leek het nuttig om aan de hand van de ervaringen met de Surinaamse melkcentrale opgedaan, te wijzen op de gevaren welke voortvloeien uit een onderschatting van de moeilijkheden waarvoor men bij de uitvoering van een ontwikkelingsplan of van een daartoe behorend concreet project komt te staan.

Wat de opmerkingen van Ir. Van Dam betreft zij in de eerste plaats erop gewezen, dat in Suriname dank zij de bestaande sociale voorzieningen, ondervoeding niet voorkomt, terwijl de gemiddelde samenstelling van het dagelijks menu van de stadsbevolking weliswaar voor verbetering

vatbaar is, maar thans toch reeds aan redelijke eisen voldoet.

Voorts dat in Suriname aan de maatregelen ter verhoging van het welvaartspeil in de agrarische sector prioriteit moet worden verleend. Ware dit niet zo urgent en zou bijv. de volksgezondheid op het eerste plan staan, dan had mede in verband met de beperkte financiële hulpmiddelen waarover Suriname en de bevolking beschikken, aan een melkvoorziening kunnen worden gedacht, welke volledig zou zijn gebaseerd op geïmporteerde grondstoffen (magere melkpoeder en melkvet), welke thans vaak op gemakkelijke voorwaarden uit de enorme Amerikaanse C.C.C.-voorraden kunnen worden verkregen.

In de derde plaats moet in een ontwikkelingsland — ik behoeft dit een terzake kundige als de heer Van Dam zeker niet te zeggen — in den beginne genoeg worden genomen met een compromis tussen het wenselijke en het, in het kader der lokale technische en financieel-economische omstandigheden, praktisch mogelijke.

Ir. Van Dam kan echter ervan verzekerd zijn, dat de zuiveldeskundige die in de aanvang de leiding van de melkcentrale had, maar helaas na ommekomst van zijn driejarig dienstverband met de Surinaamse regering het land verliet, de problemen samenhangende met een in alle opzichten efficiënt vervoer van de melk onder ogen heeft gezien en evenzo de vraag of de melk door de producenten rechtstreeks of met inschakeling van de tussenhandel aan de Centrale diende te worden geleverd.

Vanzelfsprekend hadden de vraagstukken rond de melkdistributie, de beloning van de veehouder (naar gehalte of kwaliteit dan wel naar gewicht of volume), de tussenhandelaar, de slijter en de consumentenprijs ook zijn aandacht, terwijl eveneens antwoord diende te worden gegeven op de vraag of sterilisatie dan wel pasteurisatie zou moeten worden toegepast; of de melk al dan niet gestandaardiseerd moest worden en zo ja op welk vetgehalte en met welk doel, nl. vergroting van de melkplas met behulp van magere melkpoeder of winning van botervet; verkoop van losse melk of verpakking in flessen of tetrapak. Kortom, alle door Ir. Van Dam aangevoerde kwesties

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

werden bestudeerd en werd het voor en tegen nauwkeurig tegen elkaar afgewogen.

Uiteraard werd ook begrepen, dat een melkcentrale slechts naar behoren kon functioneren indien de handel in en de bereiding en verwerking van melk aan een vergunningstelsel werden gebonden, in verband waarmee in 1960 de nodige wettelijke maatregelen werden afgekondigd.

Tenslotte is het om psychologische redenen, die hier verder niet terzake doen, van uiterst groot gewicht te voorkomen, dat de centrale mislukt of een financiële lastpost wordt. De overheid dient daarvoor passende maatregelen te treffen, waartoe o.m. beperking van de invoer van melkproducten wordt gerekend. De daaraan ongetwijfeld verbonden nadelen neemt zij op de koop toe.

's-Gravenhage.

Dr. L. J. VROON.

Blijf bij - lees E.-S.B.!

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V.

gevestigd te Delft

De ondergetekende deelt mede, dat exemplaren van een bericht betreffende haar

AANBOD TOT OMWISSELING

van de aandelen en onderaandelen van de N.V. ASSURANTIE MAATSCHAPPIJ DE NEDERLANDEN VAN 1845 en de NATIONALE LEVENSVZERKERING-BANK N.V. in aandelen op naam en/of certificaten van aandelen

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V.

verkrijgbaar zijn bij

het Hoofdkantoor van de Nationale Levensverzekering-Bank N.V., Schiekade 130; te Rotterdam, het Hoofdkantoor van de N.V. Assurantie Maatschappij De Nederlanden van 1845, Groenhovenstraat 2, te 's-Gravenhage en

de kantoren van de beide maatschappijen te Amsterdam, resp. Herengracht 556 en Muntplein 2.

Laatste dag van aanmelding: vrijdag 10 mei 1963.

De notering ter beurze van Amsterdam van de royeerbare certificaten aan toonder van aandelen NATIONALE-NEDERLANDEN N.V. zal worden aangevraagd.

Delft, 10 april 1963.

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Een ongebruikelijke, forse stijging van de post rekening-courantsaldo's van andere ingezetenen op de weekstaat van De Nederlandsche Bank heeft gedurende korte tijd beroering op de geldmarkt verwekt. Niet alleen, dat men nieuwsgierig was naar de oorzaak, kennis van de reden had ook praktische betekenis. De overboeking naar De Nederlandsche Bank betekende toch, dat een belangrijk bedrag aan de markt was onttrokken. De paasdagen veroorzaakten reeds de nodige complicaties bij de ramingen, die ten grondslag liggen aan de beslissingen van banken en discontohandelaren en de adering was geheel onvoorzien. Toen spoedig bleek, dat de deelnemers in de Nederlandse Gasunie hun deelneming hadden gestort werd duidelijk, dat de mutatie in de in het middelpunt staande post spoedig weer in haar tegendeel zou verkeren. Men mag immers veronderstellen,

dat de Gasunie slechts zeer kort een tegoed bij De Nederlandsche Bank zal aanhouden omdat ook deze maatschappij zonder twijfel bij een handelsbank zal gaan bankieren.

Nadat de President van onze Centrale Bank enige tijd geleden in een rede te Antwerpen reeds had verklaard, dat onder de huidige omstandigheden de open-markten kasreservopolitiek nauwelijks meer effentief zijn te noemen, trekt het verslag van de Nederlandsche Handel-Maatschappij ten aanzien van de kasreserveregeling de lijn door met het voorstel het reservepercentage geleidelijk tot nihil te doen dalen. De dan vrij komende liquiditeiten zouden, volgens de N.H.M., automatisch door de banken in het buitenland worden uitgezet, hetgeen voor deze banken maar ook voor De Nederlandsche Bank voordelen biedt. Het laatste punt is, dunkt mij, beslissend. Alleen wanneer de binnenlandse conjuncturele situatie niet tot een vergrote vraag naar bankkrediet leidt is het buitenland de enige uitweg voor de banken, die men ook inderdaad zal gaan in verband met de rente-ontwikkeling. Het voorstel maakt dan ook zijn grootste kans, wanneer de vertraging in de economische expansie nog groter omvang gaat aannemen.

Kapitaalmarkt.

De stijging van het bij de

Herstelbank* uitstaande leningbedrag, zoals blijkt uit het jongste jaarverslag, moge, na enige jaren van achteruitgang, kwantitatief niet zo belangrijk lijken, men mag bij een beoordeling niet uit het oog verliezen, dat de kwalitatieve kant van de Herstelbank-leningen zeer belangrijk is. Vooral na de tweede wereldoorlog is een reeks van nieuwe kredietvormen ontstaan, gedeeltelijk ter beschikking gesteld door nieuwe instellingen, waardoor een aanbodpatroon van krediet is ontstaan, dat zich beter aan de sterk gevarieerde behoeften aanpast. In deze reeks neemt de Herstelbank een belangrijke plaats in. Het door haar verschaft krediet zal altijd een deelfinanciering zijn, doch dat geldt voor alle financieringsvormen. De deelnemingen van de Nederlandse Participatie Maatschappij, de kredieten van de maatschappijen voor middellang krediet, de produktieve huurkoopfinanciering, de onder staatsgarantie verstrekte bijzondere kredieten door de Nederlandsche Middenstandsbank en wellicht in de toekomst de leasing, om enkele voorbeelden te noemen, spelen alle hun rol.

Adverteer in „E.-P.B.“

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	5 april 1963	11 april 1963
Algemeen	345	372 — 346	367	372
Intern. concerns	464	511 — 463	503	511
Industrie	319	342 — 321	334	337
Scheepvaart	134	153 — 135	142	144
Banken	257	261 — 232	244	245
Handel enz.	150	155 — 149	152	153

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 157	f. 172,80	f. 174
Philips G.B.	f. 139	f. 155,20	f. 156,20
Unilever	f. 138,40	f. 156,90	f. 161,80
A.K.U.	401½	445½	450¾
Hoogovens, n.r.c.	558	526	542
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	757	775
Zwanenberg-Organon	909¾	868	877
Van Gelder Zn	244	264	267
Amsterdamsche Bank	390	375½	380
Robeco	f. 208	f. 215	f. 216

New York.

Dow Jones Industrials	652	702	704
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,24	4,21	
Aand.: internationalen a)	3,20		
lokalen a)	3,86		
Disconto driemaands schatkist- papier	2	1¾	1¾-1¾

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

- Prof. P. Hennipman,
- Prof. A. M. de Jong,
- Prof. F. J. de Jong,
- Prof. P. B. Kreukniet,
- Prof. H. W. Lambers,
- Prof. J. Tinbergen,
- Prof. G. M. Verrijn Stuart,
- Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

E.-S.B. 17-4-1963

N.V. ELECTROLOGICA
Fabriek van Elektronische Reken- en
Administratiemachines

(dochterinstelling van de N.V. Levensverzekering-
maatschappij NILLMIJ), te 's Gravenhage, biedt
een wiskundig geïnteresseerd

ACCOUNTANT
(N.I.v.A. of V.A.G.A.)

carrière-mogelijkheden op het zich snel ontwikke-
lende terrein van automatisering van administraties.
Sollicitaties worden ingewacht voor de functie van

ORGANISATIE-ADVISEUR

In deze functie gaat men contacten onderhouden
met cliënten en krijgt men de verantwoordelijkheid
voor het onderzoek naar de meest doeltreffende
wijze van automatisering van de administratie met
behulp van elektronische rekenmachines. Leeftijd
tot 40 jaar. Gelegenheid zal worden gegeven tot
een gedegen bestudering van door de vennootschap
geproduceerde apparatuur en haar toepassingen.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met
inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en
vergezeld van een recente pasfoto vóór 29 april a.s.
aan de **Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek**,
Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer
E.S.B. 253577.

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKEKINGEN N.V.**

A^o 1807

....meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 22 13 22, AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

34.2

VERKOOPLIEDER VAN MERKARTIKEL

thans hoofd afd. verkoop (binnenl. en export) van snel gegroeid, bekend Ned. bedrijf, geprom. jurist, v./h. o.a. Directiesecr., 40 jr., ambieert voor verdere ontwikkeling

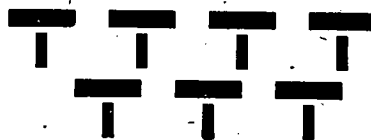
· nieuwe werkring op directie-niveau

Brieven onder no. E.-S.B. 16-1, postbus 42, Schiedam.

**Behoeft
Uw staf
uitbreiding?**

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam

**BESPAAR
UW
BOEKHOUDER
ROUTINEWERK**

laat dat verrichten door de

**EXACTA
CONTINENTAL**

de nuttige boekhoudmachine,
die altijd meer **bespaart**
dan **kost**.

Vraagt inlichtingen of vrijblijvende demonstratie bij:

N.V. MABO

HOOGSTRAAT 111 - ROTTERDAM-1

TELEFOON (010) 12 93 22

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

GEMEENTE HAARLEM

Bij de afdeling centraal secretariaat van het bedrijf voor openbare werken wordt gevraagd een

JONG JURIST

met belangstelling voor economische problemen of een

JONG ECONOMOON

met belangstelling voor juridische vraagstukken.

Enige ervaring op het gebied van secretariaatswerkzaamheden strekt tot aanbeveling.

Benoeming zal plaatsvinden in de rang van administratief hoofdambtenaar; salaris tussen f 816,— en f 1.054,— per maand.

De gemeente Haarlem is aangesloten bij het I.Z.A.-Noord-Holland. Vakantietoelage 4 pCt. Vergoeding van verplaatsingskosten overeenkomstig de rijksregeling.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met uitvoerige gegevens omtrent opleiding en ervaring, worden binnen 10 dagen na heden ingewacht bij de burgemeester van Haarlem.

In de linkerbovenhoek van de sollicitatiebrief vermelden: nr. 5216.

EEN TOEPASSING VAN DE NEDERLANDSE COMPUTER

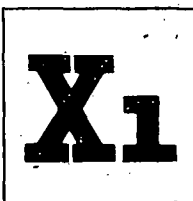
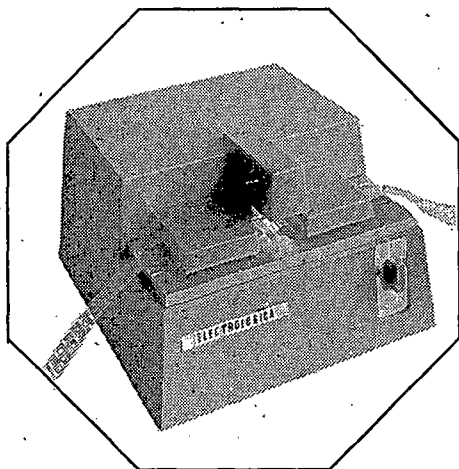
X1

Met haar nieuwe ponsbandlezer EL 1000 heeft Electrologica een uiterst snel en betrouwbaar invoerorgaan voor haar elektronische reken- en administratiemachine ontwikkeld. Een voorbeeld van zijn nut: Een grote gemeente in ons land legt voor iedere hotelgast ● HET HOTELNUMMER ● DE DAGEN VAN AANKOMST EN VERTREK ● HET LAND VAN HERKOMST in 10 symbolen in ponsband vast. De EL 1000 leest in één seconde de ponsingen voor 80 hotelgasten:

De X1, die in één seconde 15000 optellingen kan uitvoeren, telt het aantal gasten en overnachtingen. Zij rangschikt deze naar landen van herkomst en hotelklassen. Alle telresultaten drukt zij in een staat af.

Een simpel voorbeeld, maar.....
OOK U KUNT VOOR EEN GOEDE BEDRIJFS-
VOERING NIET ZONDER STATISTIEKEN (ook al
hebt u zelf geen X1). PONSBANDEN - DIE WEINIG
KOSTEN - WORDEN IN STEEDS MEER ADMINI-
STRATIES TOEGEPAST.

De EL 1000 leest in een seconde 1000 symbolen in 5-, 7- of 8-gats ponsband en brengt de op volle snelheid - 2.5 m/sec. - lopende band binnen 2 mm tot stilstand.

KLASSE	I	II	III	IV
1	12	232	2491	44
	88	511	4017	45
2	32	1100	312	91
	66	1830	906	116
3	1	-	3	2
	14	-	6	6
4	3	11	28	2
	13	16	135	7
5	35	115	324	14
	74	318	618	
6	2	14		
	7			

N.V. ELECTROLOGICA

Stadhoudersplantsoen 214
Postbus 207
's-Gravenhage
tel. 070 - 514641

Telkens en telkens blijkt ons weer, hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiter-aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

★

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants Afd 8 te Schiedam.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 maart 1963

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f	72.900.900,85	Kapitaal f	60.500.000,-
Nederlands		Reserve „	50.000.000,-
Schatkistpapier „	371.900.000,-	Leningen „	43.063.860,-
Ander Overheidspapier „	155.294.726,81	Deposito's op Termijn „	449.023.001,20
Wissels „	15.003.445,79	Spaargelden „	329.701.830,96
Bankiers in Binnen- en Buitenland. „	206.257.878,25	Crediteuren „	854.262.905,61
Effecten, Syndicaten en Waarden. „	79.190.030,60	Geaccepteerde Wissels „	893.784,83
Prolongaties en Voor-schotten tegen Effecten „	62.423.326,16	Door Derden	
Debiteuren „	851.717.136,01	Geaccepteerd . . . „	109.083,24
Deelnemingen (incl. Voorschotten). „	4.035.155,50	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen „	36.168.134,13
Gebouwen. „	5.000.000,-		
	<u>f 1.823.722.599,97</u>		<u>f 1.823.722.599,97</u>

**gemeente
enschede**

Er kan worden geplaatst bij het

SOCIOGRAFISCH EN STATISTISCH BUREAU

een planologisch onderzoeker

Taak

Onderzoek inzake uitbreidingsplannen en komplan en daartoe behorend contact met stedenbouwkundig adviseur en stedenbouwkundige; medewerking aan regionale planologische onderwerpen.

Bureau

Het bureau heeft een veelzijdige Gemeentelijke en regionaal-medewerkende taak en bestaat uit een sector onderzoek en een sector statistiek/documentatie.

Vereist

Doctoraal-examen sociale wetenschappen, bij voorkeur sociale geografie, ervaring in concreet onderzoek, eventueel geschiktheid om op te treden als plaatsvervanger van het hoofd van het bureau.

Rangindeling en salaris

Naar gelang van bekwaamheid; salaris planoloog f 850,— tot f 1.128,— en planoloog 1ste klas f 1.013,— tot f 1.328,— per maand, ongeacht de compensatie voor de huurverhoging. Vakantietoelage 4%, vergoeding krachtens de tijdelijke ziektekostenregeling en eventueel kindertoelage.

Woning enz. Gehuwden

Vlotte toewijzing van een woning zal worden bevorderd. Reiskosten voor wekelijks gezinsbezoek en verhuiskosten worden vergoed, vaste vergoeding inrichtingskosten 10% van de bezoldiging en tegemoetkoming van 90% in pensioen-kosten.

Sollicitatie

Te zenden aan Burgemeester en Wethouders binnen een week na het verschijnen van dit blad.

Pelikan schrijfmachinelint
van natuurzijde is voor
verzorgde zakenbrieven
toonaangevend geworden.

Pelikan schrijfmachine-
linten geven Uw correspondentie
cachet en distinctie.

Pelikan

Günther Wagner Hannover Pelikan-Werke

Alleenvertegenwoordigers voor Nederland

H. van Gemert & Co. N.V. Amsterdam

GECONSOLIDEERDE MAANDSTAAT (IN GULDENS) PER 31 MAART 1963

	vorig jaar *	31/3/1963		vorig jaar *	31/3/1963
DEBET			CREDIT		
Kas, kassiers en daggeldleningen	f 141.978.443	f 143.421.433	Kapitaal	f 90.010.000	f 90.010.000
Nederlands schatkistpapier	f 529.946.295	f 517.053.205	Reservefonds	f 75.000.000	f 80.000.000
Ander overheidspapier	f 23.805.471	f 76.595.566	Consolidatiereserve deel- nemingen	f 15.254.000	f 16.725.000
Wissels	f 47.462.186	f 38.497.520	Leningen opgenomen door doch- terondernemingen (en 3% De- posito-obl. per 1962**)	f 139.735.000	f 137.305.000
Bankiers in binnen- en buitenland	f 388.117.492	f 348.320.661	A.B.-renteboekjes	f 259.969.940	f 314.393.856
Effecten en syndicaten	f 120.228.150	f 135.497.459	Deposito's op termijn	f 632.843.620	f 710.642.172
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	f 122.742.758	f 155.524.532	Crediteuren	f 1.408.908.235	f 1.471.946.169
Debiteuren	f 1.309.793.998	f 1.476.478.053	Geaccepteerde wissels	f 32.071.108	f 38.443.592
Deelnemingen (incl. voorschotten)	f 41.752.720	f 46.895.429	Door derden geaccepteerd	f 212.040	f 861.123
Gebouwen	f 1	f 1	Overlopende saldi en andere rekeningen	f 71.823.571	f 77.956.947
	f 2.725.827.514	f 2.938.283.859		f 2.725.827.514	f 2.938.283.859

* Voor de cijfers 1962 heeft een aanpassing plaatsgevonden
aan de wijze van opstelling van de cijfers 1963.

** afgelost per 15 november 1962

AMSTERDAMSCHE BANK

CENTRAAL BEHEER

VERZEKERING EN DIENSTVERLENING

ten behoeve van het bedrijfsleven

WET-RISICO

bedrijfs.w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

De bij Centraal Beheer aangesloten verenigingen werken op zuiver onderlinge grondslag.

Het lidmaatschap kan u een belangrijke besparing op de kosten opleveren.

**CENTRAAL BEHEER BELAST ZICH
OOK MET DE ADMINISTRATIE VAN
ONDERNEMINGSPENSIOENFONDSEN**

STELT U VOOR
HET VERKRIJGEN
VAN INLICHTINGEN
IN VERBINDING MET:

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMER-
PLANTSOEN 1,
AMSTERDAM-W.
TEL. 134971
POSTBUS 8400